

AGNIESZKA STEC

Le Centre de Recherche Politique (CRP)

ORCID: 0000-0001-5935-109X

agnieszkastec@o2.pl

**FRANCUSKA POLITYKA ZAGRANICZNA
WOBEC ROSJI, UKRAINY I WOJNY
FEDERACJI ROSYJSKIEJ PRZECIWKO UKRAINIE
W KAMPANII PREZYDENCKIEJ WE FRANCJI
W 2022 ROKU¹**

**French Foreign Policy towards Russia, Ukraine and the War
of the Russian Federation against Ukraine in the 2022
Presidential Campaign in France**

This article aims to compare the political positions of the five main candidates in the presidential election in France (Emmanuel Macron, Marine Le Pen, Jean Luc Mélenchon, Éric Zemmour, Valérie Pécresse), representing the political parties running in the election to the National Assembly, on the foreign policy of the French Republic in the context of the war in Ukraine caused by Russia on 24 February 2022. The article focuses on four thematic segments showing their attitude to: Russia before the war in Ukraine and the economic sanctions introduced in 2014 after the annexation of Crimea; Russia after the outbreak of war in Ukraine and the resulting economic sanctions; military and humanitarian aid to Ukraine; and the concept of ending the Russian-Ukrainian conflict. It also attempts to understand the special position of Russia in the foreign policy of France since the beginning of the Fifth Republic, which has influenced perceptions of the war in Ukraine and proposals for resolving the conflict.

Keywords: France, presidential elections, Russia, Ukraine, war, foreign policy.

¹ Artykuł został oddany do redakcji 30.06.2022 r.

WSTĘP

Republika Francuska na początku 2022 r. stała w obliczu trudnych dyskusji wewnętrznych, wywołanych przez kampanię prezydencką. Jej elementami były pogłębiający się kryzys gospodarczy oraz rosnąca inflacja, powodujące narastające zubożenie społeczeństwa, jak też problemy socjalne – reforma emerytalna czy bezrobocie wśród młodych. Osobną kwestię, równie ważną, stanowiły skutki trwającej nadal pandemii COVID-19, zarówno gospodarcze, jak i społeczne. Nie pomijano także problemów tożsamościowych, łączonych m.in. z laicyzacją kraju oraz napływem imigrantów, głównie z krajów niechrześcijańskich, którzy trudno się asymilują lub nie asymilują się wcale. Zwracano także uwagę na wpływ procesów pogłębiających integrację europejską na indywidualizm narodowy poszczególnych krajów UE.

Odrębną częścią kampanii prezydenckiej były poważne dyskusje na temat polityki zagranicznej Francji, zagadnień bezpieczeństwa europejskiego i międzynarodowego. Skupiono się przede wszystkim na roli politycznej RF w Europie, jej członkostwie w NATO, stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi, negatywnym dziedzictwie kolonializmu oraz utracie wpływów w Afryce.

W tym kontekście ważne zagadnienie stanowiło odniesienie się francuskiego świata politycznego, w tym kandydatów w wyborach prezydenckich, do agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko państwu ukraińskiemu, zapoczątkowanej 24 lutego 2022 r. Sprowokowała ona ożywioną dyskusję na temat metod rozwiązania zaistniałego kryzysu oraz w ogóle konieczności zmiany obecnej architektury bezpieczeństwa europejskiego. Choć nie jest to problem zasadniczy czy decydujący o stosunku wyborców do poszczególnych sił politycznych, to jednak najważniejsi kandydaci na urząd prezydenta Republiki zostali praktycznie zmuszeni przez media i opinię społeczną do jasnego wypowiedzenia się na temat tej wojny, określenia swojego stanowiska wobec Rosji i jej przywódcy, Władimira Putina². Jedyne ubiegający się o reelekcję Emmanuel Macron z racji obowiązków głowy państwa,

² 38 proc. obywateli francuskich uprawnionych do głosowania stwierdziło, że stosunek kandydatów w wyborach prezydenckich do agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko państwu ukraińskiemu będzie miał wpływ na ich preferencje wyborcze. Badanie *Opinion 2022* przeprowadzone przez Elabe dla BFMTV 27–28 lutego 2022. H. Garnier, *Sondage BFMTV. Guerre en Ukraine: 88% des Français choqués par l'invasion Russe*, www.bfmtv.com, 01.03.2022, https://www.bfmtv.com/international/sondage-bfmtv-guerre-en-ukraine-88-des-francais-choques-par-l-invasion-russe_an-202203010030.html#xtor=AL-68 [dostęp: 23.06.2022].

jak też prezydencji francuskiej w Radzie Unii Europejskiej, która zakończyła się 30 czerwca 2022 r., od początku konfliktu przyjął jasne stanowisko i podjął się aktywnie mediacji pokojowej. Priorytetami tej prezydencji były: wzmocnienie bezpieczeństwa europejskiego poprzez ustanowienie wspólnej polityki obronnej, ochrona granic strefy Schengen w kontekście nielegalnej migracji, szybkie reagowanie na sytuacje kryzysowe, kreowanie nowego europejskiego modelu wzrostu gospodarczego i wdrażanie innowacyjności, jak też pobudzenie jedności europejskiej i wypracowanie poczucia jej wspólnej tożsamości³. W kontekście wojny na Ukrainie skupiono się głównie na: kryzysie uchodźczym liczącym w miliony osób szukających schronienia poza teatrem wojny; pomocy finansowej i materiałowej dla państwa ukraińskiego; podejmowaniu dialogu pokojowego z Rosją. Trudnym problemem okazał się też kryzys energetyczny, zmuszający do poszukiwania alternatywnych źródeł dostaw surowców energetycznych, oraz załamanie się dostaw zboża z Ukrainy i Rosji, niosące realną groźbę głodu w państwach Afryki.

Wybory prezydenckie w Republice Francuskiej odbyły się w dwóch turach, w dniach 10 i 24 kwietnia 2022 r., w wyniku których na drugą kadencję został wybrany urzędujący prezydent Macron. Jednakże proces wyborczy we Francji zakończył się dopiero wraz z tzw. trzecią turą, czyli wyborami do Zgromadzenia Narodowego (*l'Assemblée nationale*), które przeprowadzono 12 i 19 czerwca tego roku. Od czasu powstania V Republiki (konstytucja z 1958 r.) władza wykonawcza w państwie opiera się na zrównoważonym współistnieniu dwóch ośrodków egzekutywy, skupionych wokół prezydenta oraz rządu z premierem, z odpowiednim podziałem kompetencji między nimi⁴. Prezydent może uzyskać przewagę w systemie rządzenia i bez przeszkód realizować własną politykę, jeśli jego ugrupowanie polityczne uzyska większość bezwzględna mandatów w Zgromadzeniu Narodowym. W przeciwnym wypadku może zostać zmuszony do desygnowania na premiera

³ *Programme de la présidence*, www.presidente-francaise.consilium.europa.eu, 07.03.2022, <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/fr/programme/programme-de-la-presidence/> [dostęp: 23.06.2022].

⁴ O pozycji prezydenta w systemie politycznym Republiki Francuskiej szerzej zob.: I. Bokszczanin, *Koordynacja prac rządu we Francji*, w: J. Szymanek (red.), *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, Warszawa 2013, s. 250–251; J. Massot, *Chef de l'État et chef du gouvernement. La dyarchie hiérarchisée*, Paris 2008; B. Dziemidok-Olszewska, *Odpowiedzialność prezydenta V Republiki Francuskiej*, w: *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, s. 223–244; L. Chabrier, B. Haudrechy, *Droit constitutionnel de la Ve République*, Paris 2020, s. 17–68; H.B. Ngameni, *Le dérèglement institutionnel de la Cinquième République au niveau du pouvoir exécutif*, „Revue Juridique de l'Ouest” 2016, N° 3, s. 67–81.

przedstawiciela opozycji. Taka koabitacja⁵ nie zawsze funkcjonuje bez problemów, a cele polityczne prezydenta oraz jego inicjatywy ustawodawcze mogą być blokowane lub skazane na kompromisy. Pomimo iż w tegorocznych wyborach zwyciężyła opcja polityczna prezydencka Ensemble!, zdobywając 245 miejsc w Zgromadzeniu Narodowym, to jednak nie uzyskała ona większości bezwzględnej (289 mandatów)⁶. Oznacza to, iż aby mieć swobodę rządzenia, powinna szukać partnerów koalicyjnych wśród pozostałych ugrupowań tworzących nowe Zgromadzenie Narodowe, którymi mogą być partie zrzeszone w unii lewicowej NUPES (131 deputowanych) czy centroprawica Les Républicains (61 miejsc). Wyniki wyborów nie wskazują na to, aby konieczne było wprowadzenie mechanizmu koabitacji, lub by doszło, z inicjatywy prezydenta Republiki, do powołania rządu jedności narodowej. Zwłaszcza, iż istnieją mniejsze lub większe rozbieżności, a w niektórych punktach nawet sprzeczności między prezydentem Macronem a liderami pozostałych ugrupowań w kwestiach polityki wewnętrznej i zagranicznej Republiki Francuskiej. W tym ostatnim aspekcie zarysowują się one wyraźnie w sprawach członkostwa Francji w UE i NATO czy obecnej architektury bezpieczeństwa europejskiego, natomiast w kwestii problemów wywołanych przez konflikt rosyjsko-ukraiński są one już mniej widoczne.

METODOLOGIA

Podstawowym celem artykułu jest dokonanie analizy porównawczej programów wybranych głównych reprezentantów opcji politycznych we Francji, będących jednocześnie kandydatami w wyborach prezydenckich pod kątem ich stosunku do Rosji, Ukrainy i agresji militarnej Federacji Rosyjskiej na terytorium państwa ukraińskiego, w kontekście bezpieczeństwa europejskiego. Jego cel pogłębiony stanowi zaś weryfikacja hipotezy, iż o ile na francuskiej scenie politycznej występują obecnie ostre podziały wśród partii politycznych w kwestiach wewnętrznych, to ich poglądy na politykę zagraniczną Republi-

⁵ Koabitacja (fr. *cohabitation*) to układ polityczny, w którym dochodzi do dualizmu władzy wykonawczej w państwie, złożonej z prezydenta wraz z jego otoczeniem administracyjnym oraz premiera z rządem, posiadającego większość parlamentarną. Ł. Jakubiak, *System polityczny Francji w układzie koabitacji*, w: *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, s. 192–193 i szerzej: *idem, Koabitacja w systemie politycznym V Republiki*, Kraków 2010.

⁶ Rezultaty wyborów zob.: *Elections législatives 2022 – sièges par nuance de candidats*, [www.resultats-elections.interieur.gouv.fr](https://resultats-elections.interieur.gouv.fr/legislatives-2022/fe.html), 12 et 19 juin 2022, <https://resultats-elections.interieur.gouv.fr/legislatives-2022/fe.html> [dostęp: 23.06.2022].

ki cechuje względna zbieżność stanowisk w odniesieniu do zagadnień związanych z wojną na Ukrainie, w kontekście bezpieczeństwa europejskiego oraz stosunku do Rosji, które ujawniły się wyraźnie podczas kampanii prezydenckiej.

Analizie poddano poglądy polityczne kandydatów na prezydenta RF⁷, które są jednocześnie reprezentatywne dla ugrupowań politycznych, których są liderami, biorących udział w wyborach do Zgromadzenia Narodowego. Wśród nich są:

- urzędujący prezydent – Emmanuel Macron, reprezentujący własne ugrupowanie polityczne La République en Marche! (Republika naprzód!) oraz wspierany przez koalicję polityczną na rzecz większości prezydenckiej w ZN Ensemble! (Razem!);

- Marine Le Pen reprezentująca Rassemblement national (Zjednoczenie Narodowe);

- Jean-Luc Mélenchon reprezentujący La France insoumise (Niepokorna Francja) i L'Union populaire (Unia Ludowa), a w wyborach do ZN stojący na czele koalicji NUPES – Nouvelle union populaire écologique et sociale (Nowa Unia Ludowa Ekologiczno-Społeczna);

- Éric Zemmour z partii Reconquête (Rekonkwista);

- Valérie Pécresse reprezentująca Les Républicains (Republikanie).

Analiza programów wyborczych oraz wypowiedzi kandydatów z lat wcześniejszych została ześrodkowana na czterech segmentach tematycznych:

- stosunku do Rosji przed wojną na Ukrainie i do sankcji gospodarczych wprowadzonych w 2014 r. po aneksji Krymu;

- stosunku do Rosji po wybuchu wojny na Ukrainie i wprowadzanych w związku z tym sankcji gospodarczych;

- stosunku do pomocy militarnej i humanitarnej Ukrainie;

- koncepcjach zakończenia konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

Analizie poddano dokumenty wypracowane w sztabach wyborczych kandydatów na prezydenta Republiki (ulotki informacyjne, komunikaty), ich wypowiedzi w debatach wyborczych, wywiady, polemiki, komentarze w kanałach informacyjnych telewizji francuskiej, w radiu, na wiecach wyborczych oraz w prasie, jak też notatki pisemne lub artykuły przez nich przygotowane w założonym wyżej zakresie tematycznym. W tych materiałach autorkę artykułu interesowało przede wszystkim to, jak postrzegana jest Rosja oraz wojna na

⁷ Doboru liderów politycznych, będących kandydatami w wyborach prezydenckich, dokonano na podstawie uzyskanych przez nich rezultatów oraz wyników ugrupowań, które reprezentują w głosowaniu do ZN.

terytorium Ukrainy przez liderów francuskich ugrupowań politycznych, co prowadziłoby do odpowiedzi na pytanie, czy ewentualne różnice poglądów między nimi we wskazanych zagadnieniach, w przypadku zmiany na stanowisku prezydenta Republiki, mogłyby wpłynąć na reorientację oficjalnego stanowiska Francji w kwestii rosyjskiej. Krytyczna analiza materiałów została oparta na metodzie porównawczej w wymienionych wyżej czterech segmentach tematycznych. Zakreślony przez autorkę cel badań i przyjęte założenia metodologiczne wykluczyły charakterystykę mediów francuskich, publikujących lub powielających wypowiedzi kandydatów w wyborach prezydenckich, stanowiąc bowiem jedynie środek przekazu, pozostawały bez wpływu na głoszone przez polityków poglądy.

Artykuł został ukończony tuż po ogłoszeniu rezultatów wyborów do Zgromadzenia Narodowego RF, nie zawiera więc odniesień do prac naukowych lub analitycznych dotyczących badanego tematu, ponieważ taka literatura nie powstała.

ROSJA W POLITYCE V REPUBLIKI FRANCUSKIEJ – TENDENCJE

W jednym z wywiadów udzielonych mediom francuskim publicysta ukraiński Mykoła Riabczuk⁸ powiedział, że Rosja i Francja świetnie się rozumieją na wielu płaszczyznach oraz iż we Francji nadal jest dobrze zakorzeniona narracja rosyjska na temat Rosji, jej historii, jej wielkości, jej pragnień i dążeń, które przed nagłośnieniem w mediach francuskich okrucieństw wojny na Ukrainie spotykały się z dużą dozą zrozumienia zarówno wśród polityków, jak i społeczeństwa francuskiego. Natomiast podobna narracja ukraińska we Francji nie istnieje (jako państwa i narodu posiadającego swoją historię i kulturę), poza bardzo wąską grupą specjalistów, patrzących na problemy ukraińskie raczej przez pryzmat Rosji⁹.

⁸ M. Riabczuk, *Il y a entre la Russie et l'Ukraine tout l'essence du colonialisme*, entretien par B. Tainturier, „AOC – Analyse, Opinion, Critique”, 26.03.2022, <https://aoc.media/entretien/2022/03/25/mykola-riabczuk-il-y-a-entre-la-russie-et-lukraine-toute-lessence-du-colonialisme/> [dostęp: 23.06.2022].

⁹ Taka sytuacja jest także wynikiem tego, iż wymiana kulturalna między Francją a Ukrainą ma bardzo ograniczony zasięg, w przeciwieństwie do francusko-rosyjskiej. Nie jest ona inicjowana przez Francuzów żyjących na terytorium państwa ukraińskiego, którzy stanowią zaledwie kilkusetosobową społeczność, w odróżnieniu od wielotysięcznej zbiorowości francuskiej w Rosji, gdzie jest też dużo małżeństw mieszanych i rodzin dwujęzycznych. F. Lestanguet, *Russie-Ukraine: qu'en pensent les Français de la région ?*, [www.lesfrancais.press](https://lesfrancais.press/russie-ukraine-quen-pensent-les-francais-de-la-region/), 10.12.2019, <https://lesfrancais.press/russie-ukraine-quen-pensent-les-francais-de-la-region/> [dostęp: 23.06.2022].

Podjmując próbę zrozumienia szczególnej pozycji Rosji w polityce francuskiej, która nie pozostaje bez wpływu na postrzeganie wojny na Ukrainie oraz propozycje rozwiązania konfliktu, należy cofnąć się do początków V Republiki Francuskiej, kiedy to jej pierwszy prezydent generał Charles de Gaulle określił trzy filary polityki zagranicznej Francji. Były to: francuski interes narodowy, powiększanie pozycji i prestiżu RF w Europie i w świecie, kierowanie się realizmem politycznym¹⁰. Powstało wtedy przekonanie, że Francja powinna odgrywać szczególną rolę w polityce europejskiej i międzynarodowej, powrócić do utraconej pozycji mocarstwa. Generał de Gaulle postrzegał Europę w dwóch wymiarach: 1) zachodnioeuropejskim, jako stowarzyszenie państw narodowych będących dziedzicami wczesnośredniowiecznego państwa Franków, dla którego najważniejsze jest pojednanie francusko-niemieckie oraz uznanie tych dwóch państw za filary Europy; 2) ogólnoeuropejskim, jako zbudowanie stowarzyszenia państw położonych w przestrzeni od Atlantyku po Ural, czyli Europy opartej na filarze chrześcijaństwa sprzed podziałów¹¹. Przykładał on także duże znaczenie do polityki równowagi sił w Europie, która powinna opierać się na blokowaniu dążeń hegemonicznych zarówno Stanów Zjednoczonych (przy uznaniu jednak stabilizującej roli NATO), jak i Niemiec oraz Rosji. Oznaczało to nieinicjowanie przez Francję działań w polityce zagranicznej wzmacniających którekolwiek z tych państw. W podejmowanych od czasu de Gaulle'a próbach zbliżenia z Rosją (wtedy ZSRR) ześrodkowywały się wszystkie aspekty nakreślonej powyżej polityki zagranicznej Francji¹². Sprzyjało im to, iż RF nie miała żadnych zadawnionych konfliktów i sprzecznych interesów z państwem rosyjskim. Przyjmując w 1960 r. w Rambouillet Nikitę Chruszczowa, de Gaulle stwierdził, że choć Francja i Rosja należą do różnych obozów, są „córkami tej samej matki – Europy”¹³. Powstało przekonanie, że bezpieczeństwo europejskie musi opierać się na zaoferowaniu określonej pozycji Rosji/ZSRR w tym systemie, która podobnie jak to było w czasach cara Piotra I, pod wpływem wartości cywilizacyjnych Starego Kontynentu zreformuje swoje państwo.

¹⁰ A. Szeptycki, *Francja czy Europa? Dziedzictwo generała de Gaulle'a w polityce zagranicznej V Republiki*, Warszawa 2005, s. 14, 53–60.

¹¹ O koncepcji de Gaulle'a Europy od Atlantyku po Ural zob. szerzej: C. Andrieu, P. Braud, G. Piketty, *Dictionnaire de Gaulle*, Paris 2006, s. 466–467; A. Hall, *Naród i państwo w myśli politycznej Charles'a de Gaulle'a*, Warszawa 2005, s. 445–446.

¹² A. Szeptycki, *Francja czy Europa?...*, s. 91–103. Szerzej zob. H. Carrère d'Encausse, *Le général de Gaulle et la Russie*, Paris 2017.

¹³ A. Szeptycki, *Francja czy Europa?...*, s. 93.

Powyższe założenia polityki zagranicznej RF zostały podtrzymane także przez następców de Gaulle'a¹⁴. Zarówno Jacques Chirac, jak i François Mitterand uważali Rosję za kluczowego gracza na arenie międzynarodowej i dążyli do nawiązania z nią dialogu, nawet w sytuacjach trudno akceptowalnych, jak np. wojna w Afganistanie (próba mediacji w końcowym okresie rządów ekipy Breżniewa) i wojny czeczeńskie. Dbano o to, aby w Europie Środkowo-Wschodniej oraz na obszarze poradzieckim prowadzić politykę, która uwzględniałaby interesy Rosji, inaczej mówiąc, aby nie była to polityka skierowana przeciwko niej. Dlatego m.in. próbowano zapobiec rozpadowi ZSRR, sprzyjając jego przemianom wewnętrznym. Stąd też wynikała niechęć do postrzegania Ukrainy jako samodzielnego podmiotu politycznego, równorzędnego uczestnika stosunków międzynarodowych.

Ten model polityki wobec Rosji nie zmienił się zasadniczo zarówno w okresie prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego czy Françoisa Hollanda, jak i podczas pierwszej kadencji Emmanuela Macrona. Pomimo wojny w Gruzji, aneksji Krymu i wojny w Donbasie, a następnie interwencji rosyjskiej w Syrii, które skutkowały sankcjami gospodarczymi nakładanymi na Rosję, Francja podtrzymywała dialog z prezydentem Putinem i starała się zapobiegać jego izolacji w Europie. Sympatie do Rosji, objawiające się wspieraniem jej interesów w RF i UE oraz podejmowaniem inicjatyw współpracy były również widoczne w ostatnich kilkunastu latach na niższych szczeblach politycznych: w partiach politycznych, parlamencie i samorządach.

Praktycznie ugrupowania polityczne wszystkich nurtów pielęgnowały bliskie kontakty z Federacją Rosyjską¹⁵. Prawica francuska zwracała uwagę na promowanie w Rosji wartości chrześcijańskich i rodzinnych, jak też rozwiązanie problemu muzułmanów rosyjskich poprzez ich asymilację państwową z zachowaniem wolności wyznania. Te kwestie były ważne dla Francuzów w kontekście zachwiania tożsamości kulturowej Europejczyków i niekontrolowanego napływu imigrantów, reprezentujących odmienne wzorce kulturowe. Z kolei lewica francuska postrzegała Rosję jako spadkobiercę mitu wielkiej rewolucji, państwo szanujące godność ludzi pracy, uczestnika walki z faszyzmem, które poniosło wielką ofiarę w czasie II wojny świato-

¹⁴ *Ibidem*, s. 15.

¹⁵ J.Y. Camus, *French Political Parties and Russia. The Politics of Power and Influence*, "Carnegie Council for Ethnic in International Affairs", 13.06.2018, www.CarnegieCouncil.org, <https://media-1.carnegiecouncil.org/import/publications/Camus-EN%20final.pdf> [dostęp: 23.06.2022].

wej. Z kolei ugrupowania centroprawicowe i centrolewicowe, stojące wymiennie u steru rządów w Republice, widziały w Rosji przeciwwagę dla amerykańskiej polityki w Europie, państwo, podobnie jak Francja, o mocarstwowym ambicjach, usiłujące odbudować dawną potęgę, jak też posiadające paralelne problemy wynikające z ery postkolonialnej.

Pośród polityków francuskich aktywnych przed wojną na Ukrainie Rosji udało się pozyskać poparcie byłego premiera i silnego kandydata w wyborach prezydenckich w 2017 r. François'a Fillona. Przemawiając na konferencji „Rosja-Unia Europejska: potencjał partnerstwa” w Moskwie w 2013 r., stwierdził on: „Rosja musi znaleźć swoje miejsce w Europie, nie jako kraj członkowski Unii, ale kraj, który otrzymuje status współmierny do jego historycznej, geograficznej, kulturowej i gospodarczej bliskości” z Europą, a historyczną rolą Francji jest przeprowadzenie tego procesu¹⁶. Po odejściu z polityki, w 2021 r., Fillon wszedł w skład zarządu dwóch rosyjskich spółek naftowych (Zaroubezhneft, Sibur). Po wybuchu wojny został zmuszony przez francuską opinię publiczną do ustąpienia z tych stanowisk oraz potępienia użycia siły przez Rosję na Ukrainie¹⁷.

Swoją rolę w kreowaniu sympatii dla Rosji we Francji odgrywa także diaspora rosyjska, otrzymująca specjalne wsparcie w ramach polityki *ruskiego miru*¹⁸. Przede wszystkim chodzi o potomków pierwszej, porewolucyjnej emigracji rosyjskiej tzw. białej, w znacznej części wywodzącej się z arystokracji oraz identyfikującej się z wewnętrzną i zagraniczną polityką Federacji Rosyjskiej. W ich przekonaniu zarówno Krym, jak i ziemie ukraińskie to nieodłączna część Wielkiej Rosji. Jej przedstawiciele zajmowali nierzadko znaczące stanowiska w administracji państwowej RF lub byli doradcami polityków (najbardziej znani to: Jean de Boishne, Igor Mitrofanoff, Alexandre Jevakhoff)¹⁹.

¹⁶ *Russie: Fillon pour «un statut européen»*, AFP, „Le Figaro”, 21.03.2013, <http://lefigaro.fr/flash-actu/2013/03/21/97001-20130321FILwww00472-russie-fillon-pour-un-statut-europeen.php> [dostęp: 23.06.2022].

¹⁷ *François Fillon s'exprime sur l'Ukraine et est critiqué pour sa proximité avec la Russie*, „Le Monde”, 24.02.2022, https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/24/francois-fillon-sort-du-silence-sur-l-ukraine-et-s-attire-des-critiques-sur-sa-proximite-avec-la-russie_6115068_823448.html [dostęp: 23.06.2022].

¹⁸ *Ruskij mir* (pol. ruski świat) to pojęcie stosowane często w propagandzie rosyjskiej, oznaczające wspólnotę narodowo-kulturową, ale też i historyczno-polityczną ludności rosyjskojęzycznej zamieszkałej na terenie tzw. bliskiej zagranicy (obszar byłego ZSRR) i w diasporze. Szerzej zob.: A. Stec, *Ruskij mir*, w: K. Świder, A. Stec, T.Z. Leszczyński (red.), *Współczesna Ukraina – trwałość czy rozpad?*, Warszawa–Kraków 2015, s. 71.

¹⁹ J.Y. Camus, *French Political...*, s. 2–3; M. Laruelle, *Russian Soft Power in France. Assessing Moscow's Cultural and Business Paradiplomacy*, www.Carnegiecouncil.org, 8.01.2018, https://media-1.carnegiecouncil.org/iport/publications/Russian%20soft%20power%20in%20france_2_Eng.pdf, s. 2–4 [dostęp: 23.06.2022].

W ramach rosyjskiej polityki *soft power* w sercu Paryża wybudowano nowoczesny gmach katedry św. Trójcy (potocznie nazywanej przez Francuzów „Kremlem nad Sekwaną”), której konsekracja nastąpiła w październiku 2016 r. oraz zainaugurowano działające przy niej rosyjskie centrum kulturalne z księgarnią, salami wykładowymi, szkołą dwujęzyczną francusko-rosyjską.

FRANCUSKA OPINIA SPOŁECZNA WOBEC ROSJI I WOJNY NA UKRAINIE

Zrealizowane w okresie kampanii prezydenckiej badania opinii publicznej, dotyczące Rosji, Ukrainy i toczącej się na jej terytorium wojny, odegrały pewną rolę w ewolucji myślenia głównych kandydatów w wyborach o tych kwestiach. Społeczeństwo francuskie starało się narzucić politykom „garnitur moralny” w postrzeganiu toczącego się konfliktu w miejsce bliższego im pragmatyzmu i realizmu.

Dzięki mediom francuskim, relacjonującym na bieżąco przebieg agresji militarnej Rosji na terytorium państwa ukraińskiego w specjalnych korespondencjach i fotoreportażach, ukazujących tragedię zwykłych obywateli, tracących dobytek i życie, niszczenie infrastruktury oraz wielomilionowe fale uchodźców, Francuzi byli dobrze poinformowani o wydarzeniach. Nie jest więc dziwne, iż aż 94 proc. z nich deklaroowało solidarność z Ukraińcami²⁰. Odpowiedzialnością za wydarzenia respondenci obciążyli przede wszystkim prezydenta Rosji (96 proc.), ale uznali też, iż negatywny wpływ na rozwój wydarzeń miały zarówno NATO (68 proc.), Stany Zjednoczone (62 proc.) oraz prezydent Ukrainy (57 proc.)²¹. Poparcie dla Wołodymyra Zełenskiego wśród Francuzów nie jest tak wysokie jak wśród Polaków i Niemców, kształtuje się na poziomie 65 proc., z kolei Władimir Putin cieszy się nadal sympatią 12 proc. społeczeństwa francuskiego, w porównaniu na przykład do 3 proc. w Polsce²². Poparcie Francuzów dla Rosji wynosi 21 proc., przy

²⁰ Badanie opinii społecznej przeprowadzone przez Harris Interactive dla M6I RTL 27.02.2022. J.D. Lévy, P.H. Bartoli, *Le regard de Français sur la guerre entre la Russie et l'Ukraine*, www. Harris-interactive.fr, 27.02.2022, <https://wp-content/uploads/sites/6/2022/02/Rapport-Harris-Le-regard-des-Francais-sur-la-guerre-entre-la-Russie-lUkraine-M6-et-RTL.pdf>, s. 6–7 [dostęp: 23.06.2022].

²¹ J.D. Lévy, P.H. Bartoli, *Le regard de Français...*, s. 9.

²² Badanie przeprowadzone dla Fundacji Jeana Jauresa w marcu 2022. G. Finchelstein, A. Clavaud, J. Peltier, *Les peuples européens derrière l'Ukraine. La guerre en Ukraine vue de France, d'Allemagne, d'Italie et de Pologne*, www.jean-jaures.org, <https://www.jean-jaures.org/wp-content/uploads/2022/03/Lespeupleseuropeensderrierelukraine.pdf>, s. 8 [dostęp: 23.06.2022].

czym wzrasta dwukrotnie wśród wyborców skrajnej lewicy (43 proc.)²³, zaś wśród elektoratu skrajnej prawicy jest tylko nieznacznie wyższe.

Jeśli chodzi o działania mające doprowadzić do wycofania się władz rosyjskich z wojny na Ukrainie, to akceptacja społeczeństwa francuskiego dla sankcji gospodarczych nakładanych na Rosję jest znacznie niższa niż w Niemczech, Włoszech czy Polsce i wynosi 72 proc.²⁴, przy czym wskaźnik ten jest jeszcze niższy wśród wyborców skrajnej prawicy (64 proc.)²⁵. Z kolei 66 proc. opowiada się za zerwaniem stosunków dyplomatycznych z Federacją Rosyjską²⁶. Natomiast 53 proc. badanych sądzi, iż skuteczna byłaby interwencja wojskowa NATO na Ukrainie, a 37 proc. poparłoby interwencję francuskich sił zbrojnych²⁷.

W kwestii wsparcia militarnego i humanitarnego dla państwa ukraińskiego społeczeństwo francuskie opowiada się za dostarczaniem sprzętu wojskowego (65 proc.), jednak nie w tak wysokim procencie jak w Polsce (91 proc.)²⁸. Jeśli chodzi o pomoc dla uchodźców z Ukrainy i przyjęcie ich we Francji, to porównując z Niemcami, Włochami i Polską, liczba francuskich zwolenników takich działań jest najniższa i wynosi 80 proc.²⁹. Doszło także do ewolucji myślenia Francuzów o możliwości przystąpienia Ukrainy do UE. Obecnie 62 proc. badanych wyraża poparcie dla tego projektu, choć nadal jest duża grupa zdecydowanych jego przeciwników (38 proc.)³⁰. W porównaniu do badania przeprowadzonego w 2014 r. po Euromajdanie, kiedy to Ukraińcy opowiedzieli się za opcją polityczną proeuropejską, te wskaźniki wyglądały następująco: 29 proc. za i 71 proc. zdecydowanie przeciwnych³¹.

KANDYDACI W WYBORACH PREZYDENCKICH WOBEC ROSJI I WOJNY NA UKRAINIE – ANALIZA PORÓWNAWCZA STANOWISK

Podczas cyklu wyborczego we Francji, zarówno kampanii prezydenckiej, jak i tej do Zgromadzenia Narodowego, rozgrywała się batalia o utrzymanie *status quo* w polityce wewnętrznej i zagranicznej Republiki,

²³ *Ibidem*, s. 8–9.

²⁴ *Ibidem*, s. 10.

²⁵ *Ibidem*, s. 11.

²⁶ J.D. Lévy, P.H. Bartoli, *Le regard de Français...*, s. 5.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ G. Finchelstein, A. Clavaud, J. Peltier, *Les peuples européens...*, s. 12.

²⁹ *Ibidem*, s. 13.

³⁰ *Ibidem*, s. 15.

³¹ Sondaż Ifop dla „Le Figaro” przeprowadzony 10–14 marca 2014 r., za: *ibidem*.

a także o wprowadzenie w tym zakresie zmian, nieraz bardzo radykalnych. Była to walka o kierowanie państwem czy to z Pałacu Elizejskiego, czy Matignon, niejednokrotnie ostra, obfitująca we wzajemne oskarżenia, posługująca się półprawdami i ocierająca się o populizm. W dyskusjach o polityce zagranicznej często wykorzystywano argument „współpracy z Rosją” czy „sympatii prorosyjskich”, aby zdyskredytować kontrkandydatów. Natomiast wypowiedzi podczas kampanii na temat Ukrainy były zazwyczaj prowokowane przez dziennikarzy, a państwo ukraińskie traktowano w nich w kontekście działań wojennych Rosji i jej celów strategicznych.

Poniższa analiza opiera się na porównaniu stanowisk politycznych wobec Rosji i wojny na Ukrainie pięciu kandydatów biorących udział w wyborach prezydenckich, reprezentujących ugrupowania polityczne startujące następnie w wyborach do Zgromadzenia Narodowego. Zarówno Emmanuel Macron, Marine Le Pen, jak i Jean-Luc Mélenchon byli w nich faworytami, podobnie jak ich ugrupowania polityczne. Z kolei Valérie Pécresse, uznając porażkę w wyborach prezydenckich, wycofała się z kampanii o mandaty do ZN, co nie zaszkodziło Republikanom w uzyskaniu dobrego wyniku. Éric Zemmour pomimo otrzymania ponad siedmioprocentowego poparcia w wyborach prezydenckich nie wprowadził do Zgromadzenia żadnego kandydata swojej partii – Reconquête³².

1. ROSJA JAKO PARTNER

Wszyscy kandydaci w wyborach prezydenckich 2022 r. przed inwazją wojsk Federacji Rosyjskiej na Ukrainę przejawiali sympatie prorosyjskie, widząc w Rosji partnera w nowej architekturze bezpieczeństwa w Europie, nawiązując do myśli generała de Gaulle’a. Opowiadano się za zbliżeniem Paryża z Moskwą, przejawiano fascynację Putinem, jako silną osobowością polityczną, oraz podnoszono konieczność zniesienia sankcji nałożonych po aneksji Krymu w 2014 r.³³ Ukrainę w tym okresie postrzegano w zasadzie jako państwo targane podziałami wewnętrznymi, rozbite politycznie i kulturowo, któremu nie nadaje się

³² *Résultats de l'élection présidentielle 2022*, www.interieur.gouv.fr, 10 et 24 avril 2022, [https://interieur.gouv.fr/Elections/les-resultats/presidentielles/elecresult-presidentielle-2022/\(path\)/presidentielle-2022/FE.html](https://interieur.gouv.fr/Elections/les-resultats/presidentielles/elecresult-presidentielle-2022/(path)/presidentielle-2022/FE.html) [dostęp: 23.06.2022].

³³ Rosja, chcąc podtrzymać swoją obecność militarną na Krymie, który stanowi ważny strategicznie przyczółek na Morzu Czarnym, zainicjowała odśrodkowe działania separatystyczne, wsparte przez rosyjskie jednostki specjalne, wykorzystując bezwład państwa ukraińskiego w okresie Euromajdanu. Następnie przeprowadzono referendum na rzecz przyłączenia Krymu do FR, a sam akt został podpisany 18 marca 2014 r.

znaczącej rangi w Europie. Dla tego okresu, w kontekście rosyjskim, charakterystyczne były postawy i działania Macrona, Le Pen i Mélenchona, którzy starli się ze sobą także w wyborach prezydenckich 2017 r. Natomiast Zemmour i Pécresse nie odgrywali ówczesnie znaczącej roli politycznej.

Macron dążył do podtrzymania oraz ożywienia stosunków francusko-rosyjskich, wykazując szczególną aktywność na tym polu jako prezydent Republiki. Francja, według niego, miała też odegrać rolę pośrednika w kontaktach Rosji z UE oraz przyczynić się do stopniowego znoszenia sankcji gospodarczych, w miarę postępów realizacji porozumienia rosyjsko-ukraińskiego (tzw. porozumienia mińskiego z 2015 r., dotyczące warunków zakończenia konfliktu na wschodzie Ukrainy). Już jako minister gospodarki w czasie prezydentury François'a Hollande'a, na Forum Ekonomicznym w Davos 24 stycznia 2016 zasugerował, że sankcje nałożone na Rosję w związku z aneksją Krymu (lipiec i wrzesień 2014) powinny zostać zniesione, jeśli proces pokojowy będzie respektowany. Tuż po objęciu przez Macrona urzędu prezydenta Republiki w 2017 r. doszło do oficjalnej wizyty Putina w Paryżu. Obaj prezydenci dokonali wtedy otwarcia w Wersalu wystawy, zorganizowanej z okazji trzechsetlecia rosyjsko-francuskich stosunków dyplomatycznych, zapoczątkowanych przez cara Piotra I. Według Macrona ta postać historyczna powinna stać się symbolem przywiązania Rosji do Europy i jej integracji z polityką europejską, gdzie musi zająć należne jej miejsce³⁴, żadna bowiem istotna kwestia międzynarodowa nie może zostać rozstrzygnięta bez dialogu z Rosją. Przy okazji omawiano sprawy dotyczące m.in. walki z terroryzmem i możliwości rozwiązania kryzysów w Syrii i na Ukrainie. Komentatorzy podkreślali dużą wagę tej wizyty, z powodów merytorycznych i politycznych oraz miejsca, w którym prowadzono rozmowy, Putin był bowiem pierwszym przywódcą światowym przyjmowanym w Wersalu. W 2018 r. Macron brał udział w Forum Ekonomicznym w St. Petersburgu, gdzie powiedział publicznie, iż „Rosja jest niezbywalną częścią Europy”³⁵, a podczas spotkania z Putinem m.in. odniósł się do kwestii naruszeń wolności politycznej w Rosji. W sierpniu 2019 r. odbyło się kolejne spotkanie

³⁴ G. Vaillant, *Ce que Macron et Poutine se sont dit à Versailles*, „Le Journal du Dimanche”, 29.05.2017, <https://www.lejdd.fr/International/ce-que-macron-et-poutine-se-sont-dit-a-versailles-3345287> [dostęp: 23.06.2022].

³⁵ H. Septier, *Des ors de Versailles à la crise Ukrainienne, la tumultueuse relation entre Macron et Poutine*, www.bfmtv.com, 28.01.2022, https://www.bfm.com/politique/des-ors-de-versailles-a-la-crise-ukrainienne-la-tumultueuse-relation-entre-macron-et-poutine_AN-202201280187.html [dostęp: 23.06.2022].

obu prezydentów w letniej rezydencji w Fort Brégançon, na którym w atmosferze przyjacielskiej dyskutowano także o kwestiach trudnych, sprzecznościach w postrzeganiu niektórych problemów polityki międzynarodowej, takich jak kryzys syryjski. Można było odnieść wrażenie, iż to zaangażowanie Rosji w pomoc dla reżimu Baszara al Asada w Syrii zaczęło stanowić główną przeszkodę w podjęciu rozmów na temat powrotu państwa rosyjskiego do formatu G8, a nie aneksja Krymu czy wsparcie dla separatystów w Donbasie. To spotkanie, podobnie jak wersalskie, miało szeroki rezonans medialny, przyczyniając się do ocieplenia wizerunku Putina w Europie. Jesienią 2019 r. doszło do obrad tzw. formatu normandzkiego w Paryżu (Emmanuel Macron, Angela Merkel, Władimir Putin, Wołodymyr Zelenski). Przywódcy Francji i Rosji wyrazili wspólnie opinię, że nowo wybrany prezydent Ukrainy będzie bardziej skłonny do zawarcia porozumienia rosyjsko-ukraińskiego i zakończenia konfliktu niż jego poprzednik Petro Poroszenko. Przy okazji tego spotkania Macron powiedział, iż Rosja jest europejska i trzeba od nowa sformułować architekturę bezpieczeństwa w Europie oraz zacieśnić stosunki między UE a Rosją³⁶. Zadeklarował ponadto udział w obchodach zakończenia II wojny światowej w Moskwie 9 maja 2020 r., w tym, obok Putina, w pochodzie upamiętniającym ofiary wojny (*biessmiertnyj połk*), do czego jednak nie doszło z powodu wybuchu pandemii COVID-19.

Marine Le Pen nie tylko uważano za polityka prorosyjskiego, ale i chętnie widzianego w Rosji, gdzie określano ją symbolicznie „nową Joanną d’Arc”. Wielokrotnie odwiedziła ten kraj na oficjalne zaproszenia Dumy FR, miała kontakty z politykami partii Jedinaja Rossija, a prasa rosyjska pisała o niej zawsze bardzo przychylnie. Jej priorytetem stała się praca na rzecz zacieśniania współpracy oraz przyjaźni między Francją i Rosją, traktowaną jako przeciwwaga dla stosunków ze Stanami Zjednoczonymi. Te kontakty Le Pen wynikały także z jej ambicji odgrywania dużej roli w polityce francuskiej i międzynarodowej. Uważała ona, że to z Rosją Francja może zbudować nową, bezpieczną Europę, opartą na tradycji chrześcijańskiej, stanowiącą zbiór państw głęboko osadzonych w historii, o wyraźnej tożsamości narodowej. Wspólnym celem powinna być także walka z terroryzmem i ekstremizmem islamskim. Szczególnie dwie oficjalne wizyty Le Pen w FR były bardzo ważne ze względu na znaczenie spotkań, które odbyła, i złożonych w ich czasie deklaracji. Po aneksji Krymu przez Rosję,

³⁶ *Ibidem*.

które jej ugrupowanie polityczne Front national (od 2018 Rassemblement national) poparło, w 2015 r. Le Pen pojechała do Moskwy na zaproszenie Przewodniczącego Dumy Państwowej FR – Siergieja Naryszkina (od 2016 szefa wywiadu zagranicznego FR)³⁷, gdzie podczas rozmów odniosła się przychylnie do rosyjskich propozycji federalizacji Ukrainy oraz stwierdziła, że Krym nigdy nie był ukraiński w sensie narodowym, jak też potępiła sankcje gospodarcze nałożone na FR. Druga jej znacząca wizyta w Moskwie odbyła się w 2017 r., na niecały miesiąc przed wyborami prezydenckimi, których była jednym z faworytów. Zresztą władze rosyjskie nie ukrywały swojego poparcia dla jej kandydatury. Oficjalnie przebywała w Rosji na zaproszenie przewodniczącego Dumy Państwowej FR Wiaczesława Wołodina, gdzie wzięła udział w obradach Komisji Spraw Zagranicznych. Nieoficjalnie została przyjęta 24 marca przez Władimira Putina na audiencji. W czasie trwającej półtorej godziny rozmowy Le Pen odniosła się do zagrożenia terroryzmem islamskim w Europie i możliwości jego zapobiegania, w związku z czym poparła działania rosyjskie w Syrii, wspierające Baszara al Asada; potwierdziła swój sprzeciw wobec sankcji gospodarczych nakładanych przez UE na Rosję po aneksji Krymu; zadeklarowała ponadto tożsame z rosyjskim postrzeganie kwestii ukraińskich³⁸.

Jean-Luc Mélenchon nigdy nie spotykał się ze znaczącymi postaciami ze świata rosyjskiej polityki. W kwestii poglądów politycznych dotyczących Rosji był zasadniczo zbliżony do Macrona i Le Pen. Jednak problemy wynikające z aktywności władz rosyjskich na obszarze byłego Związku Radzieckiego, uznawanym przez nią za jej wyłączną strefę wpływów, jak i te kreowane wokół niej przez innych graczy politycznych (Stany Zjednoczone), postrzegał w kategoriach walki o wpływy i władzę nad określonymi terytoriami. W ten sposób patrzył zarówno na Euromajdan, aneksję Krymu, jak i wojnę we wschodniej Ukrainie w 2014 r.³⁹ W swoim programie prezydenckim z 2017 r. zadeklarował konieczność zbliżenia z Rosją tak Francji, jak i Europy, na zasadach partnerskich, wycofanie natowskiego systemu obrony przeciwrakietowej z Europy Wschodniej oraz oficjalne uznanie

³⁷ M. de Boni, *La mystérieuse visite de Marine Le Pen à Moscou*, „Le Figaro”, 26.05.2015, <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/coulisses/2015/05/26/25006-20150526ARFIG00235-la-mysterieuse-visite-de-marine-le-pen-a-moscou.php> [dostęp: 23.06.2022].

³⁸ I. Mandraud, *A Moscou, Vladimir Poutine adoube Marine Le Pen*, „Le Monde”, 24.03.2017, https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2017/03/24/marine-le-pen-recue-par-vladimir-poutine-a-moscou_5100247_4854003.html [dostęp: 23.06.2022].

³⁹ Szerzej o poglądach Melenchona na kwestie Rosji i Ukrainy po Euromajdanie zob. wybór jego komentarzy politycznych: <https://melenchon.fr/2015/05/04/contributions-sur-lukraine-et-la-russie/#art44> [dostęp: 23.06.2022].

przynależności Krymu do Rosji⁴⁰. 9 maja 2018 r. uczcił rocznicę zwycięstwa nad faszyzmem na Placu Czerwonym w Moskwie, uczestnicząc w pochodzie *biessmiernego polku*⁴¹. W tym kontekście zwrócił uwagę na odradzanie się, jego zdaniem, w Europie Wschodniej tendencji faszystowskich, zwłaszcza na Ukrainie.

Éric Zemmour, jako popularny dziennikarz, także telewizyjny i radiowy oraz felietonista prestiżowego „Le Figaro”, niejednokrotnie wypowiadał się przychylnie na temat Rosji i jej przywódcy oraz krytykował politykę zagraniczną Francji w odniesieniu do tego państwa, podkreślając wagę wspólnych interesów. Zostało to zauważone przez władze w Moskwie, w związku z czym prasa rosyjska poświęciła mu wiele pozytywnych komentarzy, doceniając zwłaszcza jego negatywny stosunek do NATO i Stanów Zjednoczonych⁴². Zemmour postrzegał Putina jako wybitnego polityka europejskiego, obrońcę chrześcijaństwa, dbającego o zachowanie rosyjskiej tożsamości narodowej, stawiając go za wzór politykom francuskim. Poparł aneksję Krymu przez Rosję w 2014 r. oraz agitował za zniesieniem sankcji gospodarczych, stanowiących konsekwencję tego faktu⁴³. Z kolei jego stanowisko wobec państwa ukraińskiego było nieprzychylnie i krytyczne. Twierdził, iż Ukraina nie jest państwem narodowym, tylko tworem powstałym z połączenia regionów o różnym obliczu etnicznym i kulturowym. Jej terytorium określił jako wyłączną strefę wpływów Rosji, stanowiącą konsekwencję wcześniejszej zależności politycznej z okresu imperialnego, co porównał do stosunku Francji do jej byłych kolonii w Afryce⁴⁴.

⁴⁰ Zob. szerzej B. Rieth, *Jean-Luc Mélenchon: ce qu'il a vraiment dit sur la Russie, Poutine et la Syrie*, „Marianne”, 4.04.2017, <https://www.marianne.net/politique/jean-luc-melenchon-ce-qu-il-vraiment-dit-sur-la-russie-et-la-syrie>; *Russie: Mélenchon défend sa conférence sur les frontières*, „La Croix”, 31.03.2017, <https://www.la-croix.com/France/Politique/Russie-Melenchon-defend-conference-frontieres-2017-03-31-1300836489> [dostęp: 23.06.2022].

⁴¹ *VLOG à Moscou: la Russie est un partenaire, pas un adversaire!*, <https://melenchon.fr/2018/05/12/vlog-a-moscou-la-russie-est-un-partenaire-pas-un-adversaire/> [dostęp: 23.06.2022].

⁴² J.B. Naudet, *Le Kremlin vote Zemmour*, „L'Obs”, 31.10.2021, <https://www.nouvelobs.com/election-presidentielle-2022/20211031.OBS50484/le-kremlin-vote-zemmour.html> [dostęp: 23.06.2022]; zob. felietony Zemmoura w „Le Figaro”: 4.11.2016, 2.11.2017, 20.02.2015, 20.02.2015, 30.08.2013; V. Laloy, *Zemmour or the Fascination for Putin*, 2.10.2021, <http://en.desk-russie.eu/2021/10/22/zemmour-or-thefascination.html> [dostęp: 23.06.2022].

⁴³ C. Amoussou, *Sanctions contre la Russie: Zemmour est contre*, „La Nouvelle Tribune”, <https://lanouvelletribune.info/2020/11/sanctions-contre-la-russie-zemmour-est-contre/> [dostęp: 23.06.2022].

⁴⁴ C. Jeannin, *Guerre en Ukraine: quand Zemmour affirmait que l'Ukraine «n'existe pas»*, RTL, 24.02.2022, <https://www.rtl.fr/actu/international/guerre-en-ukraine-quand-zemmour-affirmait-que-l-ukraine-n-existait-pas-7900128245> [dostęp: 23.06.2022].

Ponadto oskarżył Ukrainę o niechęć do normalizacji sytuacji w Donbasie, nieprzestrzeganie porozumień mińskich w zakresie wprowadzenia autonomii dla tego obszaru oraz eskalowanie napięć w stosunkach ukraińsko-rosyjskich⁴⁵.

Valérie Pécresse jako polityk nie zajmowała publicznie stanowiska na temat Rosji w charakteryzowanym okresie. Jednakże, będąc bliską współpracownicą premiera François'a Fillona, pełniącą funkcje ministerialne w jego rządach w latach 2007–2012, prawdopodobnie podzielała w jakiejś mierze jego poglądy w tej kwestii. Nie była uwikłana w osobiste kontakty z politykami rosyjskimi. Już jako kandydat w wyborach prezydenckich w 2022 r. na początku kampanii wyraziła w mediach sympatię dla Rosji jako państwa, jak też jej kultury, języka i literatury⁴⁶.

2. ROSJA JAKO AGRESOR

Wszyscy kandydaci w wyborach prezydenckich potępili władze rosyjskie za dokonanie agresji przeciwko Ukrainie, wskazując Władimira Putina jako osobiście odpowiedzialnego za wywołanie wojny. Nie pojawiła się jednak narracja obciążająca Rosję, traktowaną jako organizm polityczny narodu rosyjskiego głęboko zakorzeniony w historii. Pomimo takiej tendencji, ogólnie panującej we Francji w początkowej fazie wojny na Ukrainie, wystąpiły inicjatywy *stricte* antyrosyjskie, polegające na przykład na usuwaniu książek rosyjskich z księgarń czy blokowaniu kultury rosyjskiej. Były one jednak mocno ograniczone, pomimo nacisków ukraińskich i nie należy ich łączyć z działaniami zabraniającymi promocji artystów czy pisarzy wspierających władzę Putina.

Od początku konfliktu zaangażowanie Emmanuela Macrona, najpierw w utrzymanie sytuacji pokojowej, a potem zakończenie konfliktu, było znaczące. Na taką postawę wpłynęła zapewne prezydencja RF w Radzie UE, jak też dążenie do zwiększenia jej roli w Europie. Prezydent Francji próbował wpłynąć na Putina w sprawie wycofania wojsk z granicy z Ukrainą. W tym celu poleciał 7 lutego 2022 r. na spotkanie

⁴⁵ *Éric Zemmour accuse l'Ukraine de ne pas « respecter » les accords de Minsk*, „Le Point”, 20.02.2022, https://www.lepoint.fr/monde/eric-zemmour-accuse-l-ukraine-de-nas-respecter-les-accords-de-minsk-20-02-2022-2465535_24php [dostęp: 23.06.2022].

⁴⁶ *Valérie Pécresse : L'intégration de l'Ukraine dans l'OTAN ne me semble pas une priorité dans une Europe pacifiée et réconciliée*, „Le Monde”, 26.01.2022, https://www.lemonde.fr/idees/article/2022/01/26/valerie-pecresse-l-integration-de-l-ukraine-dans-l-otan-ne-me-semble-pas-une-priorite-dans-une-europe-pacifiee-et-reconciliee_6111047_3232.html [dostęp: 23.06.2022].

z nim do Moskwy⁴⁷. Później, już po wybuchu konfliktu na Ukrainie, wielokrotnie rozmawiał z przywódcą Rosji przez telefon, nawołując do dialogu i porozumienia, zaprzestania bombardowań, ustanowienia korytarzy humanitarnych, jak też negocjacji – pierwsze, na Białorusi, odbyły się z jego inicjatywy⁴⁸.

Zarówno Le Pen, Mélenchon, jak i Zemmour⁴⁹ musieli przekonywać francuską opinię publiczną, iż ich poparcie dla prezydenta Putina zakończyło się wraz z inwazją wojsk rosyjskich na Ukrainę. O ile kandydatka skrajnej prawicy w wyborach prezydenckich unikała podczas wystąpień publicznych nawiązywania do tego tematu, poza ogólnym odcięciem się od przywódcy Rosji⁵⁰, to kandydat lewicowy podkreślał, iż nie można potępiać Rosjan za działania i zbrodnie władz FR, wspominając przy okazji swoje przyjaźnie z opozycjonistami rosyjskimi. Pomimo zdecydowanego potępienia dla działań Putina na Ukrainie zarówno Mélenchon, jak i Zemmour wskazali jako współwinnego NATO i blok zachodni, oskarżając ich o ignorowanie obaw Rosji o bezpieczeństwo oraz ingerowanie w jej strefę wpływów⁵¹. Z kolei Péresse, chociaż

⁴⁷ *Crise en Ukraine : Macron propose à Poutine de «bâtir des garanties concrètes de sécurité»*, „Le Monde”, 7.02.2022, https://www.lemonde.fr/international/article/2022/02/07/crise-en-ukraine-macron-dit-a-poutine-esperer-amorcer-une-desescalade_6112682_3210.html [dostęp: 23.06.2022].

⁴⁸ C. Mathieu, *Macron blâme Poutine, mais ne veut pas rompre le dialogue*, „Paris Match”, 2.03.2022, <https://www.parismatch.com/Actu/International/Allocution-Ukraine-Emmanuel-Macron-blame-Vladimir-Poutine-sans-rompre-le-dialogue-1791797> [dostęp: 23.06.2022]; *Guerre en Ukraine: Macron a parlé ce jeudi avec Poutine, pour l'Elysée «le pire est à venir»*, „Le Parisien”, 3.03.2022, <https://www.leparisien.fr/international/guerre-en-ukraine-macron-a-parle-ce-jeudi-avec-poutine-puis-avec-zelensky-03-03-2022-ND4DB-SARSJEKXKNVRGV735F5QI.php> [dostęp: 23.06.2022].

⁴⁹ *Zemmour, Le Pen, Mélenchon : les ambiguïtés des candidats à la présidentielle face à la Russie de Vladimir Poutine*, 25.02.2022, francinfo, https://www.francetvinfo.fr/mode/europe/manifestations-en-ukraine/zemmour-le-pen-melenchon-les-ambiguites-des-candidats-face-a-la-russie-de-vladimir-poutine_4981164.html [dostęp: 23.06.2022]; R. Laïreche, *Guerre en Ukraine: Jean-Luc Mélenchon dénonce la «pure violence» de la Russie*, „Liberation”, 24.02.2022, https://liberation.fr/international/europe/guerre-en-ukraine-melenchon-denonce-la-pure-violence-de-la-russie-20220224_LCCUFFXRZBB3PPE5LK-5KRD2QUU/ [dostęp: 23.06.2022]; *De «la menace n'existe pas» à «la Russie agresse l'Ukraine: sur la Russie, Mélenchon*, Radio France, 25.02.2022, <https://www.radiofrance.fr/franceinter/de-la-menace-n-existe-pas-a-la-russie-agresse-l-ukraine-sur-la-russie-melenchon-varie-3563552> [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁰ *La guerre en Ukraine, sa relation avec Poutine... les moments forts de Marine le Pen* *face à BFM*, BFMTV, 01.03.2022, <https://www.bfmtv.com/politique/elections/presidentielle/la-guerre-en-ukraine-sa-relation-avec-poutine-les-moments-forts-de-marine-le-pen-face-a-bfm-AN-20220310693.html> [dostęp: 23.06.2022].

⁵¹ *Communiqué d'Eric Zemmour sur la situation en Ukraine*, <https://www.zemmour.fr/communiqué-de-presse/communiqué-deric-zemmour-sur-la-situation-en-ukraine/> [dostęp: 23.06.2022]; H. Bect, *Guerre en Ukraine: Jean-Luc Mélenchon explicite sa position sur la Russie*, francinfo, 26.02.2022, https://www.francetvinfo.fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/guerre-en-ukraine-jean-luc-melenchon-explicite-sa-position-sur-la-russie_4983000.html [dostęp: 23.06.2022].

aktywnie atakowała pozostałych kandydatów w wyborach, zarzucając im sympatie proputinowskie, sama stała się ofiarą pomówień medialnych o podzielenie poglądów na kwestie Rosji byłego kolegi partyjnego, premiera Fillona, z którym blisko współpracowała w przeszłości⁵².

Jeśli chodzi o sankcje gospodarcze nakładane na Rosję po ataku na Ukrainę, to RF je wprowadzała, ale bez klauzuli wykonalności, tzn. firmy francuskie ociągały się z wycofaniem swoich interesów z Rosji, zresztą zachęcane do tego po cichu przez prezydenta, który liczył widocznie na szybkie zakończenie konfliktu na Ukrainie i względny powrót do normalizacji sytuacji⁵³. W kwestii surowców energetycznych to UE nie chciała wprowadzać ostrych restrykcji, była bowiem uzależniona od kupowania ich w Rosji. Z kolei sama Francja zabezpieczała większość swojego rynku energią nuklearną. Wszyscy kandydaci na prezydenta z wyjątkiem Péresse, forsującej ich zaostrenie⁵⁴, mieli ostrożny stosunek do sankcji gospodarczych, stawiając w tym względzie na pierwszym miejscu francuski interes narodowy i dobro własnego społeczeństwa⁵⁵.

3. UKRAINA JAKO OFIARA

Pomimo prezydencji francuskiej w Radzie UE zaangażowanie władz Republiki w udzielenie pomocy finansowej, dostawy sprzętu wojskowego, pomoc humanitarna, jak i przyjmowanie na swoim terytorium

⁵² Valérie Péresse fustige les «candidats qui ont défendu la Russie», „Le Monde”, 27.02.2022, https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2022/article/2022/02/27/valerie-pecresse-fustige-les-candidats-qui-ont-defendu-la-russie_6059010.html; S. Belouezzane, *Guerre en Ukraine : François Fillon démissionne de ses mandats en Russie, la pression retombe pour Valérie Péresse*, „Le Monde”, 25.02.2022, https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/25/guerre-en-ukraine-francois-fillon-demissionne-de-ses-mandats-en-russie-la-pression-retombe-pour-valerie-pecresse_6115294_823448.html [dostęp: 23.06.2022].

⁵³ C. Gasté, *Enterprises françaises en Russie: «Le seul risque en restant pourrait être celui de la réputation»*, „Le Parisien”, 24.03.2022, <https://www.leparisien.fr/economie/entreprises-francaises-en-russie-le-seul-risque-en-restant-pourrait-etre-celui-de-la-reputation-24-03-2022-RLE3ILWI5RH2HKHJ7ZBSOZWVFE.php> [dostęp: 23.06.2022]; F. Bouaziz, L. Alemagna, *Les conséquences économiques des sanctions contre la Russie s'invitent dans la présidentielle 2022*, „Libération”, 25.02.2022, https://www.liberation.fr/economie/les-sequences-economiques-des-sanctions-contre-la-russie-sinvitent-dans-la-presidentielle-2022-20220225_3NF2B3EDMBCVRL55RS2R3COFPM/ [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁴ I. Bois, *Guerre en Ukraine. Valérie Péresse appelle à des sanctions plus lourdes contre la Russie*, Ouest-France, 25.02.2022, <https://www.ouest-france.fr/elections/presidentielle/guerre-en-ukraine-valerie-pecresse-appelle-a-des-sanctions-plus-lourdes-contre-la-russie-a8c93e36-9662-11ec-8a8c-4c622ba3ed85> [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁵ F. Bouaziz, L. Alemagna, *Les conséquences économiques...; Le Pen, Mélenchon, Zemmour critiquent les sanctions contre la Russie, au risque de l'ambiguïté*, AFP Agence, 02.03.2022, <https://www.dhnet.be/actu/monde/2022/03/02/le-pen-melenchon-zemmour-critiquent-les-sanctions-contre-la-russie-risque-de-lambiguite-NAVST53OCVC77E-52TYLTICZF-4/> [dostęp: 23.06.2022].

uchodźców było ograniczone. Nawet zobowiązania sojusznicze w ramach NATO, w związku z kryzysem ukraińskim, polegały jedynie na zainstalowaniu dodatkowego niewielkiego kontyngentu wojskowego w Rumunii⁵⁶. Postawa Francji w tej kwestii była więc umiarkowana i wyważona, co kontrastuje z jej wyjątkowo aktywną postawą na rzecz zakończenia konfliktu i podtrzymania dialogu z Rosją.

Macron, podobnie jak pozostali kandydaci na prezydenta, uważał, iż członkostwo Ukrainy w NATO jest wykluczone, należy pozostawić jej status państwa neutralnego, pozablokowego. W tej kwestii brano pod uwagę opinię Rosji, która nigdy nie zaakceptowałaby takiego rozwiązania. Zemmour ewentualność takiego procesu nazwał wypowiedzeniem przez Zachód wojny Rosji⁵⁷. Z kolei szybkie wejście Ukrainy do UE także uznano za w zasadzie niemożliwe⁵⁸. Podnoszono m.in. argumenty, iż państwo będące w stanie wojny nie może być członkiem wspólnoty, a ponadto Unii nie stać obecnie na przyjęcie Ukrainy ze względu na zbyt duże koszty finansowe, które pochłonąłby ten proces. Le Pen postulowała ponadto, iż jedynym wyjściem dla Ukrainy jest powrót do porozumień mińskich, które przewidywały szeroką autonomię dla Donbasu⁵⁹.

Temat pomocy militarnej dla walczącej Ukrainy nie był za bardzo eksponowany w kampanii prezydenckiej. Macron, jako urzędujący prezydent, zgodził się na dostarczanie techniki wojskowej, ale tylko w zakresie broni defensywnej, wykluczając wysyłanie samolotów i czołgów. Jak stwierdził na nadzwyczajnym szczycie NATO w Brukseli 24 marca, to jest granica, której nie należy przekraczać, aby nie stać się współuczestnikiem tej wojny⁶⁰. Z kolei Mélenchon był zdecy-

⁵⁶ *Guerre en Ukraine : Macron va accélérer le déploiement de soldats en Roumanie*, „Le Figaro”, 25.02.2022, <https://www.lefigaro.fr/flash-actu/biden-annonce-une-serie-de-nouvelles-sanctions-contre-la-russie-20220224> [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁷ G. Descours, *Guerre en Ukraine, prix de l'essence, débat avec Emmanuel Macron: ce qu'il faut retenir de l'interview d'Eric Zemmour*, RMC/BFMTV, 8.03.2022, https://rmc.bfmtv.com/actualites/international/guerre-en-ukraine-prix-de-l-essence-debat-avec-emmanuel-macron-ce-qu-il-faut-retenir-de-l-interview-d-eric-zemmour_AV-202203080230.html [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁸ *Marine Le Pen sur l'Ukraine: «Je suis opposée à tout élargissement de l'Union européenne»*, BFMTV, 1.03.2022, https://www.bfmtv.com/replay-emissions/face-a-bfm/marine-le-pen-sur-l-ukraine-je-suis-opposee-a-tout-elargissement-de-l-union-europeenne_VN-202203010632.html [dostęp: 23.06.2022]; *Adhésion de l'Ukraine à l'UE: Emmanuel Macron favorable à la création d'une «communauté politique européenne»*, „Le Monde”, 9.05.2022, https://www.lemonde.fr/international/article/2022/05/09/adhesion-de-l-ukraine-a-l-ue-emmanuel-macron-favorable-a-la-creation-d-une-communaute-politique-europeenne_6125361_3210.html [dostęp: 23.06.2022].

⁵⁹ *Ukraine: Marine Le Pen (RN) avance ses propositions pour...*

⁶⁰ *Guerre en Ukraine: ce qu'il faut retenir de la prise de parole de Macron après les sommets de l'Otan et du G7*, „Le Parisien”, 24.03.2022, <https://www.leparisien.fr/international/ce-qu'il-faut-retenir-de-la-prise-de-parole-de-macron-apres-les-sommets-de-lotan-et-du-g7-24-03-2022-M56WG73MWZFFPAX44PGQRS2FEU.php> [dostęp: 23.06.2022].

dowanie przeciwny dostarczaniu jakiegokolwiek sprzętu wojskowego Ukrainie, gdyż jego zdaniem, doprowadziłoby to bowiem do eskalacji, a nie wyciszenia tego konfliktu⁶¹. Podobnie wypowiadał się Zemmour, a Le Pen apelowała o rozagę w tej kwestii, podkreślając, że Francja nie jest stroną w tej wojnie. Z kolei Péresse opowiedziała się za dostarczaniem broni defensywnej, ale kategorycznie przeciwko wykorzystaniu na Ukrainie żołnierzy francuskich⁶².

Jeśli chodzi o kwestię pomocy humanitarnej Ukrainie, to uzyskała ona poparcie wszystkich kandydatów na prezydenta⁶³. Macron zadeklarował, że Francja może przyjąć uchodźców, jednak państwo nie będzie finansować ich pobytu, a z inicjatywą przyjmowania muszą wystąpić samorządy lub osoby prywatne czy fundacje na własny koszt. Pobyt uchodźców ukraińskich na terenie Francji może być tylko czasowy bez prawa do azylu⁶⁴. Tymczasową możliwość przebywania Ukraińców na terenie państwa francuskiego oraz nieobciążania w związku z tym kosztami budżetu państwowego poparłi także Péresse i Le Pen oraz Zemmour, który jednak początkowo był przeciwny przyjmowaniu uchodźców ukraińskich i podkreślał pierwszeństwo Polski w tej kwestii, później zmienił zdanie, dopuszczając możliwość łączenia rodzin oraz pomagania tym, którzy znają język francuski⁶⁵. Péresse również wskazywała, iż uchodźcy z Ukrainy powinni być raczej przyjmowani w krajach sąsiadujących⁶⁶. Zaproponowała ponadto, aby na potrzeby

⁶¹ Jean-Luc Mélenchon regrette la fourniture d'armes à l'Ukraine par l'UE, France24, 1.03.2022, <https://www.france24.com/fr/europe/20220301-jean-luc-melenchon-regrette-la-fourniture-d-armes-a-l-ukraine-par-l-ue> [dostęp: 23.06.2022].

⁶² *«Valérie Péresse veut qu'on aide les Ukrainiens à se défendre» face à l'invasion russe, selon son conseiller Philippe Juvin*, France Télévisions, 8.03.2022, https://www.france.info/fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/video-valerie-peresse-veut-qu'on-aide-les-ukrainiens-a-se-defendre-face-a-l-invasion-russe-selon-son-conseiller-philippe-juvin_4997079.html [dostęp: 23.06.2022].

⁶³ J. Lemaigren, *Ukraine: la plupart des candidats à l'Élysée, sauf Eric Zemmour, sont favorables à l'accueil des réfugiés*, „Le Monde”, 28.02.2022, https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/28/ukraine-la-plupart-des-candidats-a-l-elysee-sauf-eric-zemmour-sont-favorables-a-l-accueil-des-refugies_6115570_823448.html [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁴ *Visite d'un centre d'accueil de réfugiés ayant fui la guerre en Ukraine, dans le Maine-et-Loire*, 15.03.2022, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/03/15/visite-centre-accueil-de-refugies-guerre-en-ukraine-maine-et-loire> [dostęp: 23.06.2022]; A. Perru, *Ukraine: comment l'accueil des réfugiés s'organise en France?*, „Marianne”, 10.03.2022, <https://www.Marianne.net/societe/ukraine-comment-laccueil-des-refugies-sorganise-en-france> [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁵ Jé.M., *Guerre en Ukraine: Éric Zemmour «préfère» que les réfugiés «soient en Pologne»*, BFMTV, 28.02.2022, https://www.bfm.com/international/guerre-en-Ukraine-eric-zemmour-preferre-que-les-refugies-soient-en-pologne_AD-202202280159.html [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁶ *Réfugiés ukrainiens: Valérie Péresse favorable à leur accueil, mais il est préférable de l'organiser dans les pays limitrophes*, franceinfo, Radio France, 4.03.2022, <https://>

uchodźców przybywających na terytorium Francji władze oddały wille i jachty oligarchów rosyjskich, zajęte w ramach sankcji⁶⁷. Le Pen, znana przeciwniczka imigracji w ogóle, podkreśliła, iż uchodźcy z Ukrainy to chrześcijanie i Europejczycy w przeciwieństwie do obcych kulturowo i kontynentalnie uciekinierów z Afryki, należy im więc pomagać⁶⁸. Trzeba dodać, iż Francja przyjęła zaledwie niewielką część uchodźców z Ukrainy w porównaniu do Polski, Niemiec, Węgier czy Rumunii. W okresie od 24 lutego do 16 czerwca 2022 r. około 60 tys. osób z paszportem ukraińskim przekroczyło granicę RF⁶⁹.

4. CENA POKOJU

W kwestii ustanowienia pokoju i zakończenia wojny na Ukrainie wszyscy kandydaci na prezydenta podkreślali konieczność dialogu z Rosją, niezależnie od reżimu w niej panującego, potrzebę szukania porozumienia, ale także wywierania presji na Ukrainę w celu skłonienia jej do podjęcia rzeczowych negocjacji pokojowych i dokonania pewnych ustępstw. Szczególnie silnie zaangażowany w doprowadzenie do pokoju między Rosją a Ukrainą z racji pełnionych funkcji, a także prezydencji Francji w Radzie UE, Macron ostrzegł przed publicznym obrażaniem Putna przez innych polityków, dyskredytowaniem Rosji jako państwa i poniżaniem jej narodu. To jest granica, po której przekroczeniu, jego zdaniem, nie będzie z kim rozmawiać o pokoju⁷⁰. Podobnie wypowiedziała się Le Pen, dodając, iż „Rosja to wielka potęga europejska”, z którą trzeba będzie się porozumieć po zakończeniu wojny, powrócić do sojuszu. Jej zdaniem gwarantem pokoju będzie włączenie państwa rosyjskiego do nowej architektury bezpieczeństwa,

www.francetvinfo.fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/refugies-ukrainiens-valerie-peccresse-favorable-a-leur-accueil-mais-il-est-preferable-pays-limitrophes-4991594.html [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁷ T. Nadal, *Présidentielle 2022 : Pécresse propose une solution originale pour accueillir les réfugiés ukrainiens*, RTL, 25.03.2022, <https://www.rtl.fr/actu/politique/presidentielle-2022-peccresse-propose-une-solution-originale-pour-accueillir-les-refugies-ukrainiens-7900137682> [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁸ M.P. Bourgeois, *Ukraine: Marine Le Pen juge «naturel» d'accueillir des réfugiés européens et non des Afghans*, BFMTV, 01.03.2022, <https://www.bfmtv.com/politique/ukraine-marine-le-pen-juge-naturel-d-accueillir-des-refugies-europeens-et-non-des-afghans-AV-202203010696.html> [dostęp: 23.06.2022].

⁶⁹ Według danych ministerstwa spraw wewnętrznych RF, <https://www.interieur.gouv.fr/actualites/dossias/situation-en-ukraine/foire-aux-questions-accueil-des-refugies-ukrainiens> [dostęp: 29.06.2022].

⁷⁰ *Ukraine: Macron met en garde contre une escalade après les propos de Biden sur Poutine*, France24, 27.03.2022, <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20220327-ukraine-macron-met-en-garde-contre-une-escalade-apres-les-propos-de-biden-sur-poutine> [dostęp: 23.06.2022].

„pozanatowskiej”, jak też uznanie przynależności Krymu do Rosji⁷¹. Postulowała też, podobnie jak Zemmour, wdrożenie wynegocjowanego porozumienia mińskiego, czyli wprowadzenie autonomii dla Donbasu w zamian za wycofanie się Rosji z konfliktu⁷². Z kolei Mélenchon uważał, że Ukraina stała się zakładnikiem konfrontacji między wielkimi mocarstwami, a do pokoju może doprowadzić tylko uzyskanie równowagi sił między nimi, tak jak w okresie zimnej wojny, przy czym wykluczył on zamknięcie blokowe charakterystyczne dla tamtego okresu. Uważał, iż należy ograniczyć rolę NATO w kwestiach bezpieczeństwa europejskiego, a zwiększyć wpływ OBWE, która ma charakter neutralny. Zemmour opowiadał się za wynegocjowaniem z Rosją wycofania wojsk z Ukrainy w zamian za układ gwarantujący nierozszerzanie NATO na strefę wpływów uważaną przez FR za swoją⁷³. Nawoływał też, aby nie skazywać Rosji na ostracyzm, nie wykluczać jej z systemu stosunków międzynarodowych⁷⁴. Ponadto zaapelował do Macrona, aby podjął się w imieniu Francji negocjacji pokojowych, podobnie jak uczynił to prezydent Nicolas Sarkozy w wojnie gruzińskiej w 2008 r.⁷⁵. Péresse zaproponowała rozwiązanie pokojowe, polegające na zorganizowaniu konferencji bezpieczeństwa europejskiego z udziałem UE, Rosji i krajów europejskich położonych w przestrzeni „od Atlantyku po Ural”⁷⁶.

WNIOSKI

Analiza porównawcza poglądów kandydatów w wyborach prezydenckich 2022 r. we Francji, reprezentujących najważniejsze francuskie siły polityczne, pozwoliła potwierdzić wstępne założenie, iż pomimo

⁷¹ Marine Le Pen évoque des «crimes de guerre» en Ukraine, „Le Point”, 4.04.2022, https://www.lepoint.fr/politique/marine-le-pen-evoque-des-crimes-de-guerre-en-ukraine-04-04-2022-2470801_20.php [dostęp: 23.06.2022].

⁷² J. Cittone, Ukraine: ce que proposent Le Pen, Zemmour et Mélenchon pour résoudre le conflit avec la Russie, „Le Figaro”, 20.02.2022, <https://www.lefigaro.fr/politique/ukraine-ce-que-proposent-le-pen-zemmour-et-melenchon-pour-resoudre-le-conflit-avec-la-russie-20220220> [dostęp: 23.06.2022].

⁷³ A. Chambéry, Zemmour tente de défendre sa position sur la Russie, „l’Obs”, 25.02.2022, <https://www.nouvelobs.com/politique/20220225.AFP7859/a-chambery-zemmour-tente-de-defendre-sa-position-sur-la-russie.html> [dostęp: 23.06.2022].

⁷⁴ E. Roux, Pour Eric Zemmour, il ne faut pas «ostraciser la Russie», „Paris Match”, 26.02.2022, <http://www.parismatch.com/Actu/Politique/Pour-Eric-Zemmour-il-ne-faut-pas-ostraciser-la-Russie-1790835> [dostęp: 23.06.2022].

⁷⁵ Guerre en Ukraine: Éric Zemmour appelle à Emmanuel Macron à se rendre à Moscou et Kiev pour obtenir «un cessez-le-feu immédiat», https://www.bfmtv.com/politique/guerre-en-ukraine-eric-zemmour-appelle-a-emmanuel-macron-a-se-rendre-a-moscou-et-kiev-pour-obtenir-un-cessez-le-feu-immediat_VN-202202240289.html [dostęp: 23.06.2022].

⁷⁶ Valérie Péresse: L’intégration de l’Ukraine dans l’OTAN...

różnic ich dzielących, a nawet ostrych podziałów, zarówno w kwestiach wewnętrznych (np. społecznych i ekonomicznych), jak i zagranicznych (przynależność do UE i NATO), cechuje ich względna zbieżność stanowisk wobec Rosji i agresji militarnej tego państwa przeciwko Ukrainie, rozpoczętej 24 lutego 2022 r.

Praktycznie wszyscy poddani analizie kandydaci na prezydenta Francji mieli mniejsze lub większe sympatie prorosyjskie, popierali lub inicjowali projekty zacieśniania stosunków partnerskich z Rosją, mając na uwadze przywrócenie należnego jej miejsca w Europie. Podkreślano konieczność współpracy i nieizolowania jej na arenie międzynarodowej, zniesienia sankcji gospodarczych, nałożonych po aneksji Krymu w 2014 r. Można wysunąć przypuszczenie, iż gdyby nie wojna, każdy z tych polityków byłby akceptowalny dla władz w Moskwie, poszukujących w Europie sprzyjających jej rządów. Jednak trójka spośród tych polityków: Marine Le Pen, Jean-Luc Mélenchon i Éric Zemmour, odpowiadała w pełni interesom rosyjskim, biorąc pod uwagę ich stosunek do NATO, Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej.

Poglądy prorosyjskie głównych kandydatów w wyborach prezydenckich zostały zrewidowane po rozpoczęciu przez Rosję działań wojennych na Ukrainie. W ciągu kilku dni przeszły one ewolucję i stały się zdecydowanie antyputinowskie, potępiające agresywną politykę władz rosyjskich. W związku z wydarzeniami nie pojawiła się jednak u tych polityków szczególna sympatia do państwa ukraińskiego ani zainteresowanie jego problemami czy walorami, wręcz przeciwnie, był to raczej stosunek wynikający z kontekstu działań militarnych prowadzonych przez Rosję.

Jedną z przyczyn tak radykalnej zmiany poglądów w kwestii Rosji i jej przywódcy była francuska opinia publiczna, ukształtowana przez media relacjonujące na bieżąco tragedię rozgrywającą się na Ukrainie. Temat ten zdominował kampanię wyborczą w przekazie medialnym. Mieliśmy do czynienia z sytuacją specyficzną. Wojna, zwłaszcza taka, która toczy się blisko, a jej rozstrzygnięcie może mieć wpływ na cały kontynent, taka, w której mamy ofiary cywilne, dzieci, wywołuje odpowiednią reakcję społeczną, a także polityczną. Społeczeństwo francuskie, obserwujące tę wojnę w mediach, z pewnością w jakimś stopniu, który trudno bliżej określić, oddziaływało na polityków biorących udział w kampanii prezydenckiej. Jednakże z drugiej strony trudno się spodziewać, aby jakikolwiek liczący się polityk mógł nadal popierać kraj i jego przywódcę w obliczu wojny i tworzącego się zwartego frontu politycznego w Europie skierowanego przeciwko niemu jako agresoro-

wi. Odpowiednich jasnych postaw moralnych pilnowały media. Każdy, kto miałby inne zdanie, oficjalnie zostałby skazany na ostracyzm polityczny i niebyt medialny – popełniałby samobójstwo polityczne.

Najszybciej front polityczny zmieniła Péresse. W jej przypadku była to raczej chęć odróżnienia się od reszty kandydatów „prorosyjskich” i zyskania w sondażach. Zarzuciła im naiwność w ocenie Putina i niedostrzeganie sygnałów płynących z agresywnej polityki władz na Kremlu w latach poprzednich⁷⁷. Natomiast Le Pen, Mélenchon i Zemmour zostali zmuszeni do przybrania „masek” antyputinowskich. W przypadku ostatniego z tych polityków usprawiedliwianie działań Rosji przeciwko Ukrainie czy niechęć do przyjmowania we Francji uchodźców ukraińskich odbiły się szczególnie mocnym spadkiem w sondażach przedwyborczych⁷⁸.

Z kolei w przypadku urzędującego prezydenta, Emmanuela Macrona, za przyczyną stopniowego odwrotu politycznego od Rosji stało głębokie rozczarowanie polityką Kremla. Przekonał się, że jego polityka prorosyjska, prowadzona z myślą o integracji Rosji z Europą, włączenia jej do systemu bezpieczeństwa europejskiego, zbankrutowała, bowiem Putin kreował własną „grę” geopolityczną, która m.in. w istotny sposób naruszyła żywotne interesy francuskie w Afryce. Rosja przejęła częściowo francuską strefę wpływów w Afryce Subsaharyjskiej, wypychając Francję – politycznie i militarnie – z Mali i Republiki Środkowoafrykańskiej, mając też w planach prowadzenie takich działań w kolejnych państwach afrykańskich, z wykorzystaniem do tego oddziałów paramilitarnych Wagnera, które operowały w imieniu władz kremlowskich, co dla wywiadu francuskiego było jasne od początku. Macron uznał w konsekwencji, że Rosja zagraża interesom Republiki na tym obszarze. Sytuacja ta wymusiła poważną zmianę polityki francuskiej w Afryce Subsaharyjskiej. Stało się to także jedną z przyczyn zdecydowanego zwrotu Macrona w kierunku Ukrainy aż do sprzyjania jej akcesji do UE. Manewr ten powinniśmy jednak postrzegać raczej jako manifestację „antyputinowską”, państwo ukraińskie jest bowiem nadal postrzegane we Francji przez pryzmat Rosji, nie stanowi osobnego podmiotu zainteresowania polityki francuskiej.

⁷⁷ F. Rocher, *Guerre en Ukraine: pour Valérie Pécresse, «l'Europe a fait preuve de naïveté» face à Vladimir Poutine*, tf1, 14.03.2022, <https://www.tf1info.fr/politique/video-presidentielle-2022-la-france-face-a-la-guerre-sur-tf1-pour-valerie-pecresse-l-europe-a-fait-preuve-de-naivete-a-propos-de-vladimir-poutine-2213557.html> [dostęp: 23.06.2022].

⁷⁸ C. Capot, *Éric Zemmour: ses propos sur les réfugiés ukrainiens font polémique*, „Femme Actuelle”, 2.03.2022, <http://www.femmeactuelle.fr/actu/news-actu/eric-zemmour-ses-propos-sur-les-refugies-ukrainiens-font-polemique-2130272> [dostęp: 23.06.2022].

Zmiany stosunku do Rosji, czy to wymuszone, jak u Le Pen, Mélenchona i Zemmoura, czy będące elementem gry wyborczej, jak u Pécresse, czy też, jak u Macrona, wywołane poważnymi przyczynami politycznymi, w obliczu nadal trwającej wojny na Ukrainie, zniszczeń, jakie przyniosła, oraz katastrofy humanitarnej, którą wywołała, będą się utrzymywać. Ta tendencja może ulec pewnym korektom wraz ze wzrostem przewagi Rosji w walkach na Ukrainie oraz w przypadku wysunięcia poważnych propozycji pokojowych. Elementami, które łączą nadal wszystkich kandydatów, są sympatia dla kultury rosyjskiej i szacunek dla jej historii oraz przekonanie, iż w odpowiednim momencie trzeba będzie powrócić do dialogu z Rosją i stworzyć z jej udziałem nową architekturę bezpieczeństwa w Europie, aby wykluczyć w przyszłości możliwość wystąpienia konfliktów między państwami na tym obszarze. Koncepcja „Europy od Atlantyku po Ural” gen. de Gaulle’a, obecna, jak u Pécresse i Zemmoura⁷⁹, w oficjalnych programach politycznych w kampanii prezydenckiej, czy tak jak w przypadku Macrona i Le Pen podnoszona jeszcze przed wojną na Ukrainie⁸⁰, nie została ostatecznie odrzucona, nadal nie przeszła do historii i niewykluczone, że Rosja w przyszłości znajdzie swoje miejsce w tej formule zjednoczonej Europy.

BIBLIOGRAFIA

Adhésion de l'Ukraine à l'UE: Emmanuel Macron Favorable à la création d'une «communauté politique européenne», «Le Monde», 9.05.2022, https://www.lemonde.fr/international/article/2022/05/09/adhesion-de-l-ukraine-a-l-ue-emmanuel-macron-favorable-a-la-creation-d-une-communauté-politique-europeenne_6125361_3210.html

Amoussou C., *Sanctions contre la Russie: Zemmour est contre*, „La Nouvelle Tribune”, <https://lanouvelletribune.info/2020/11/sanctions-contre-la-russie-zemmour-est-contre/>

⁷⁹ G. Lagane, *Zemmour et la Russie*, Atlantico, 22.10.2021, <https://atlantico.fr/article/decryptage/eric-zemmour-et-la-russie-vladimir-poutine-la-france-n-a-pas-dit-son-dernier-mot-moscou-guillaume-lagane> [dostęp: 23.06.2022]; *Mon projet pour la France, politique étrangère*, <https://valeriepecresse.fr/wp-content/uploads/2022/03/programme-Valerie-pecresse.pdf> [dostęp: 23.06.2022].

⁸⁰ A. Mestre, *Avec ses allés étrangers, Marine Le Pen plaide pour une «Europe de L'Atlantique à l'Oural», «Le Monde», 29.11.2014, https://www.lemonde.fr/politique/article/2014/11/29/avec-ses-alliés-étrangers-marine-le-pen-plaide-pour-une-europe-de-l-atlantique-a-l-oural_4531620_823448.html [dostęp: 23.06.2022]; L. Michel, *Quelle unification continentale? «Europe de l'atlantique à l'Oural» (Macron) ou «Eurasie de Lisbonne à Vladivostok» (Poutine)?*, Cameroonvoice, 3.06.2016, <https://cameroonvoice.com/opinion/2018/06/03/quelle-unification-continentale-europe-de-l-atlantique-a-l-oural-macron-ou-eurasie-de-lisbonne-a-vladivostok-poutine/> [dostęp: 23.06.2022].*

- Andrieu C., Braud P., Piketty G., *Dictionnaire de Gaulle*, Paris 2006.
- Bect H., *Guerre en Ukraine: Jean-Luc Mélenchon explicite sa position sur la Russie*, franceinfo, 26.02.2022, https://www.francetvinfo.fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/guerre-en-ukraine-jean-luc-melenchon-explicite-sa-position-sur-la-russie_4983000.html
- Belouezzane S., *Guerre en Ukraine: François Fillon démissionne de ses mandats en Russie, la pression retombe pour Valérie Pécresse*, „Le Monde”, 25.02.2022, https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/25/guerre-en-ukraine-francois-fillon-demissionne-de-ses-mandats-en-russie-la-pression-retombe-pour-valerie-pecresse_6115294_823448.html
- Bois I., *Guerre en Ukraine. Valérie Pécresse appelle à des sanctions plus lourdes contre la Russie*, Ouest-France, 25.02.2022, <https://www.ouest-france.fr/elections/presidentielle/guerre-en-ukraine-valerie-pecresse-appelle-a-des-sanctions-plus-lourdres-contre-la-russie-a-8c93e36-9662-11ec-8a8c-4c622ba3ed85>
- Bokszczanin I., *Koordinacja prac rządu we Francji*, w: J. Szymanek (red.), *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, Warszawa 2013, s. 245–272.
- de Boni M., *La mystérieuse visite de Marine Le Pen à Moscou*, „Le Figaro”, 26.05.2015, <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/coulistes/2015/05/26/25006-20150526AR-FIG00235-la-mysterieuse-visite-de-marine-le-pen-a-moscou.php>
- Bouaziz F., Alemagna L., *Les conséquences économiques des sanctions contre la Russie s’invitent dans la présidentielle 2022*, „Libération”, 25.02.2022, http://www.liberation.fr/economie/les-consequences-economiques-des-sanctions-contre-la-russie-siventent-dans-la-presidentielle-2022-2022025_3NF2B3EDMBCVRL55RS2R3COFPM/
- Bourgeois M.P., *Ukraine: Marine Le Pen juge «naturel» d’accueillir des réfugiés européens et non des Afghans*, BFMTV, 01.03.2022, <https://www.bfmtv.com/politique/ukraine-marine-le-pen-juge-naturel-d-accueillir-des-refugies-europeens-et-non-des-afghans-AV-202203010696.html>
- Camus J.Y., *French Political Parties and Russia. The Politics of Power and Influence*, “Carnegie Council for Ethnic in International Affairs”, 13.06.2018, www.Carnegiecouncil.org, <https://media-1.carneiecouncil.org/import/publications/Camus-EN%20final.pdf>
- Carrère d’Encausse H., *Le général de Gaulle et la Russie*, Paris 2017.
- Chabrier L., Haudrechy B., *Droit constitutionnel de la Ve République*, Paris 2020.
- Chambéry A., *Zemmour tente de défendre sa position sur la Russie*, „l’Obs”, 25.02.2022, <https://www.nouvelobs.com/politique/20220225.AFP7859/a-chambery-zemmour-tente-de-defendre-sa-position-sur-la-russie.html>

- Cittone J., *Ukraine: ce que proposent Le Pen, Zemmour et Mélenchon pour résoudre le conflit avec la Russie*, „Le Figaro”, 20.02.2022, <https://www.lefigaro.fr/politique/ukraine-ce-que-proposent-le-pen-zemmour-et-melenchon-pour-resoudre-le-conflit-avec-la-russie-20220220>
- Communiqué d'Eric Zemmour sur la situation en Ukraine*, <https://www.zemmour.fr/communiquede-presse/communiquede-eric-zemmour-sur-la-situation-en-ukraine/>
- Crise en Ukraine: Macron propose à Poutine de «bâtir des garanties concrètes de sécurité»*, „Le Monde”, 7.02.2022, https://www.lemonde.fr/international/article/2022/02/07/crise-en-ukraine-macron-dit-a-poutine-esperer-amorcer-une-desescalade_6112682_3210.html
- De «la menace n'existe pas» à «la Russie agresse l'Ukraine»: sur la Russie*, Mélechon, Radio France, 25.02.2022, <https://www.radiofrance.fr/franceinter/de-la-menace-n-existe-pas-a-la-russie-agresse-l-ukraine-sur-la-russie-melenchon-varie-3563552>
- Descours G., *Guerre en Ukraine, prix de l'essence, débat avec Emmanuel Macron: ce qu'il faut retenir de l'interview d'Eric Zemmour*, RMC/BFMTV, 8.03.2022, https://rmc.bfmtv.com/actualites/international/guerre-en-ukraine-prix-de-l-essence-debat-avec-emmanuel-macron-ce-qu-il-faut-retenir-de-l-interview-d-eric-zemmour_AV-202203080230.html
- Dziemidok-Olszewska B., *Odpowiedzialność prezydenta V Republiki Francuskiej*, w: J. Szymanek (red.), *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, Warszawa 2013, s. 223–244.
- Elections législatives 2022 – sièges par nuance de candidats*, www.resultats-elections.interieur.gouv.fr, 12 et 19 juin 2022, <https://resultats-elections.interieur.gouv.fr/legislatives-2022/fe.html>
- Éric Zemmour accuse l'Ukraine de ne pas «respecter» les accords de Minsk*, „Le Point”, 20.02.2022, https://www.lepoint.fr/monde/eric-zemmour-accuse-l-ukraine-de-ne-pas-respecter-les-accords-de-minsk-20-02-2022-2465535_24php
- Éric Zemmour: ses propos sur les réfugiés ukrainiens font polémique*, „Femme Actuelle”, 2.03.2022, <http://www.femmeactuelle.fr/actu/news-actu/eric-zemmour-ses-propos-sur-les-refugies-ukrainiens-font-polemique-2130272>
- Finchelstein G., Clavaud A., Peltier J., *Les peuples européens derrière l'Ukraine. La guerre en Ukraine vue de France, d'Allemagne, d'Italie et de Pologne*, www.jean-jaures.org, <https://www.jean-jaures.org/wp-content/uploads/2022/03/Lespeupleseuropeensderriereukraine.pdf>
- François Fillon s'exprime sur l'Ukraine et est critiqué pour sa proximité avec la Russie*, „Le Monde”, 24.02.2022, <https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/24/francois-fillon-sort-du-silence-sur>

- 1-ukraine-et-s-attire-des-critiques-sur-sa-proximite-avec-la-rus-sie_6115068_823448.html
- Garnier H., *Sondage BFMTV. Guerre en Ukraine: 88% des Français choqués par l'invasion Russe*, www.bfmtv.com, 01.03.2022, https://www.bfmtv.com/international/sondage-bfmtv-guerre-en-ukraine-88-des-francais-choques-par-l-invasion-russe_an-202203010030.html#xtor=AL-68
- Gasté C., *Enterprises françaises en Russie: «Le seul risque en restant pourrait être celui de la réputation»*, „Le Parisien”, 24.03.2022, <https://www.leparisien.fr/economie/entreprises-francaises-en-russie-le-seul-le-seul-risque-en-restant-pourrait-etre-celui-de-la-reputation-24-03-2022-RLE3ILWI5RH2HKHJ7ZBSOZWVFE.php>
- Guerre en Ukraine: Éric Zemmour appelle à Emmanuel Macron à se rendre à Moscou et Kiev pour obtenir «un cessez-le-feu immédiat»*, https://www.bfmtv.com/politique/guerre-en-ukraine-eric-zemmour-appelle-a-emmanuel-macron-a-se-rendre-a-moscou-et-kiev-pour-obtenir-un-cessez-le-feu-immediat_VN-202202240289.html
- Guerre en Ukraine: ce qu'il faut retenir de la prise de parole de Macron après les sommets de l'Otan et du G7*, „Le Parisien”, 24.03.2022, <https://www.leparisien.fr/international/ce-quil-faut-retenir-de-la-prise-de-parole-de-macron-apres-les-sommets-de-lotan-et-du-g7-24-03-2022-M56WG73MWZFFPAX44PGQRS2FEU.php>
- Guerre en Ukraine: Macron a parlé ce jeudi avec Poutine, pour l'Elysée «le pire est à venir»*, „Le Parisien”, 3.03.2022, <https://www.leparisien.fr/international/guerre-en-ukraine-macron-a-parle-ce-jeudi-avec-poutine-puis-avec-zelensky-03-03-2022-ND4DBSARSJEKXKNVRGV735F5QI.php>
- Guerre en Ukraine: Macron va accélérer le déploiement de soldats en Roumanie*, „Le Figaro”, 25.02.2022, <https://www.lefigaro.fr/flash-actu/biden-annonce-une-serie-de-nouvelles-sanctions-contre-la-russie-20220224>
- Hall A., *Naród i państwo w myśli politycznej Charles'a de Gaulle'a*, Warszawa 2005.
- Jakubiak Ł., *Koabitacja w systemie politycznym V Republiki*, Kraków 2010.
- Jakubiak Ł., *System polityczny Francji w układzie koabitacji*, w: J. Szymanek (red.), *Ustrój polityczny Francji współczesnej*, Warszawa 2013, s. 191–210.
- Jean-Luc Mélenchon regrette la fourniture d'armes à l'Ukraine par l'UE*, France24, 1.03.2022, <https://www.france24.com/fr/europe/20220301-jean-luc-melenchon-regrette-la-fourniture-d-armes-a-l-ukraine-par-l-ue>
- Jeannin C., *Guerre en Ukraine: quand Zemmour affirmait que l'Ukraine «n'existe pas»*, RTL, 24.02.2022, <https://www.rtl.fr/actu/internatio->

- nal/guerre-en-ukraine-quand-zemmour-affirmait-que-l-ukraine-n-existait-pas-7900128245
- Jé.M., *Guerre en Ukraine: Éric Zemmour «préfère» que les réfugiés «soient en Pologne»*, BFMTV, 28.02.2022, https://www.bfm.com/international/guerre-en-Ukraine-eric-zemmour-prefere-que-les-refugies-soient-en-pologne_AD-202202280159.html
- Lagane G., *Zemmour et la Russie*, Atlantico, 22.10.2021, <https://atlantico.fr/article/decryptage/eric-zemmour-et-la-russie-vladimir-poutine-la-france-n-a-pas-dit-son-dernier-mot-moscou-guillaume-lagane>
- La guerre en Ukraine, sa relation avec Poutine... les moments forts de Marine Le Pen «face à BFM»*, BFMTV, 01.03.2022, <https://www.bfm.com/politique/elections/presidentielle/la-guerre-en-ukraine-sa-relation-avec-poutine-les-moments-forts-de-marine-le-pen-face-a-bfm-AN-202203010693.html>
- Laïreche R., *Guerre en Ukraine: Jean-Luc Mélenchon dénonce la «pure violence» de la Russie*, „Liberation”, 24.02.2022, https://liberation.fr/international/europe/guerre-en-ukraine-melenchon-denonce-la-pouree-violence-de-la-russie-20220224_LCCUFFXRZBB3PPE5LK-5KRD2QUU/
- Laloy V., *Zemmour or the Fascination for Putin*, 2.10.2021, <http://en.desk-russie.eu/2021/10/22/zemmour-or-thefascination.html>
- Laruelle M., *Russian Soft Power in France. Assessing Moscow's Cultural and Business Paradiplomacy*, www.Carnegiecouncil.org, 8.01.2018, https://media-1.carnegiecouncil.org/iport/publications/Russian%20soft%20power%20in%20france_2_Eng.pdf
- Lemaïgren J., *Ukraine: la plupart des candidats à l'Elysée, sauf Eric Zemmour, sont favorables à l'accueil des réfugiés*, „Le Monde”, 28.02.2022, https://www.lemonde.fr/politique/article/2022/02/28/ukraine-la-plupart-des-candidats-a-l-elysee-sauf-eric-zemmour-sont-favorables-a-l-accueil-des-refugies_6115570_823448.html
- Le Pen, Mélenchon, Zemmour critiquent les sanctions contre la Russie, au risque de l'ambiguïté*, AFP Agence, 02.03.2022, <https://www.dhnet.be/actu/monde/2022/03/02/le-pen-melenchon-zemmour-critiquent-les-sanctions-contre-la-russie-risque-de-lambiguite-NAVST53OCVC77E52TIYLTICZF-4/>
- Lestanguet F., *Russie-Ukraine: qu'en pensent les Français de la région?*, www.lesfrancais.press, 10.12.2019, <https://lesfrancais.press/russie-ukraine-quen-pensent-les-francais-de-la-region/>
- Lévy J.D., Bartoli P.H., *Le regard de Français sur la guerre entre la Russie et l'Ukraine*, www.Harris-interactive.fr, 27.02.2022, <https://wp-content/uploads/sites/6/2022/02/Rapport-Harris-Le-regard-des-Francais-sur-la-guerre-entre-la-Russie-lUkraine-M6-et-RTL.pdf>

- Mandraud I., *A Moscou, Vladimir Poutine adoube Marine Le Pen*, „Le Monde”, 24.03.2017, https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2017/03/24/marine-le-pen-recue-par-vladimir-poutine-a-moscou_5100247_4854003.html
- Marine Le Pen évoque des „crimes de guerre” en Ukraine*, „Le Point”, 4.04.2022, https://www.lepoint.fr/politique/marine-le-pen-evoque-des-crimes-de-guerre-en-ukraine-04-04-2022-2470801_20.php
- Marine Le Pen sur l’Ukraine: «Je suis opposée à tout élargissement de l’Union européenne»*, BFMTV, 1.03.2022, https://www.bfmtv.com/replay-emissions/face-a-bfm/marine-le-pen-sur-l-ukraine-je-suis-opposee-a-tout-elargissement-de-l-union-europeenne_VN-2022_03010632.html
- Massot J., *Chef de l’État et chef du Gouvernement. La dyarchie hiérarchisée*, Paris 2008.
- Mathieu C., *Macron blâme Poutine, mais ne veut pas rompre le dialogue*, „Paris Match”, 2.03.2022, <https://www.parismatch.com/Actu/International/Allocution-Ukraine-Emmanuel-Macron-blame-Vladimir-Poutine-sans-rompre-le-dialogue-1791797>
- Mestre A., *Avec ses allés étrangers, Marine Le Pen plaide pour une «Europe de L’Atlantique à l’Oural»*, „Le Monde”, 29.11.2014, https://www.lemonde.fr/politique/article/2014/11/29/avec-ses-allies-etran-gers-marine-le-pen-plaide-pour-une-europe-de-l-atlantique-a-l-oural_4531620_823448.html
- Michel L., *Quelle unification continentale? «Europe de l’atlantique a l’Oural» (Macron) ou «Eurasie de Lisbonne a Vladivostok» (Poutine)?*, Cameroonvoice, 3.06.2016, <https://cameroonvoice.com/opinion/2018/06/03/quelle-unification-continentale-europe-de-l-atlantique-a-l-oural-macron-ou-eurasie-de-lisbonne-a-vladivostok-poutine/>
- Mon projet pour la France, politique étrangère*, <https://valeriepecresse.fr/wp-content/uploads/2022/03/programme-Valerie-pecresse.pdf>
- Nadal T., *Présidentielle 2022: Péresse propose une solution originale pour accueillir les réfugiés ukrainiens*, RTL, 25.03.2022, <https://www.rtl.fr/actu/politique/presidentielle-2022-pecresse-propose-une-solution-originale-pour-accueillir-les-refugies-ukrainiens-7900137682>
- Naudet J.B., *Le Kremlin vote Zemmour*, „L’Obs”, 31.10.2021, <https://www.nouvelobs.com/election-presidentielle-2022/20211031.OBS50484/le-kremlin-vote-zemmour.html>
- Ngameni H.B., *Le dérèglement institutionnel de la Cinquième République au niveau du pouvoir exécutif*, „Revue Juridique de l’Ouest” 2016, N° 3, s. 67–81.
- Pavy J., *Présidentielle française: Valérie Péresse, l’espoir de la droite française*, Euronews, 15.02.2022, <https://fr.euronews.com/2022/02/13/presidentielle-francaise-valerie-pecresse-l-espoir-de-la-droite-francaise>

- Perru A., *Ukraine: comment l'accueil des réfugiés s'organise en France?*, „Marianne”, 10.03.2022, <https://www.marianne.net/societe/ukraine-comment-laccueil-des-refugies-sorganise-en-france>
- Programme de la présidence*, www.presidence-francaise.consilium.europa.eu, 07.03.2022, <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/fr/programme/programme-de-la-presidence/>
- Réfugiés ukrainiens: Valérie Pécresse favorable à leur accueil, mais «il est préférable de l'organiser dans les pays limitrophes»*, franceinfo, Radio France, 4.03.2022, <https://www.francetvinfo.fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/refugies-ukrainiens-valerie-pecresse-favorable-a-leur-accueil-mais-il-est-preferable-pays-limitrophes-4991594.html>
- Résultats de l'élection présidentielle 2022*, www.interieur.gouv.fr, 10 et 24 avril 2022, [https://interieur.gouv.fr/Elections/les-resultats/presidentielles/elecresult-presidentielle-2022/\(path\)/presidentielle-2022/FE.html](https://interieur.gouv.fr/Elections/les-resultats/presidentielles/elecresult-presidentielle-2022/(path)/presidentielle-2022/FE.html)
- Riabchuk M., *Il y a entre la Russie et l'Ukraine tout l'essence du colonialisme*, entretien par B. Tainturier, „AOC – Analyse, Opinion, Critique”, 26.03.2022, www.aoc.media, <https://aoc.media/entretien/2022/03/25/mykola-riabchuk-il-y-a-entre-la-russie-et-lukraine-toute-les-essence-du-colonialisme/>
- Rieth B., *Jean-Luc Mélenchon: ce qu'il a vraiment dit sur la Russie, Poutine et la Syrie*, „Marianne”, 4.04.2017, <https://www.marianne.net/politique/jean-luc-melenchon-ce-qu-il-vraiment-dit-sur-la-russie-et-la-syrie>
- Rocher F., *Guerre en Ukraine: pour Valérie Pécresse, «l'Europe a fait preuve de naïveté» face à Vladimir Poutine*, tf1, 14.03.2022, <https://www.tf1info.fr/politique/video-presidentielle-2022-la-france-face-a-la-guerre-sur-tf1-pour-valerie-pecresse-l-europe-a-fait-preuve-de-naivete-a-propos-de-vladimir-poutine-2213557.html>
- Roux E., *Pour Eric Zemmour, il ne faut pas «ostraciser la Russie»*, „Paris Match”, 26.02.2022, <http://www.parismatch.com/Actu/Politique/Pour-Eric-Zemmour-il-ne-faut-pas-ostraciser-la-Russie-1790835>
- Russie: Fillon pour «un statut européen»*, par AFP, „Le Figaro”, 21.03.2013, [www.lefigaro.fr](http://lefigaro.fr), <http://lefigaro.fr/flash-actu/2013/03/21/97001-20130321FILwww00472-russie-fillon-pour-un-statut-europeen.php>
- Russie: Mélenchon défend sa «conférence sur les frontières»*, „La Croix”, 31.03.2017, <https://www.la-croix.com/France/Politique/Russie-Melenchon-defend-conference-frontieres-2017-03-31-1300836489>
- Septier H., *Des ors de Versailles à la crise Ukrainienne, la tumultueuse relation entre Macron et Poutine*, www.bfmtv.com, 28.01.2022, https://www.bfm.com/politique/des-ors-de-versailles-a-la-crise-ukrainienne-la-tumultueuse-relation-entre-macron-et-poutine_AN-202201280187.html

- Stec A., *Russkij mir*, w: K. Świder, A. Stec, T.Z. Leszczyński (red.), *Współczesna Ukraina – trwałość czy rozpad?*, Warszawa–Kraków 2015, s. 71.
- Szeptycki A., *Francja czy Europa? Dziedzictwo generała de Gaulle’a w polityce zagranicznej V Republiki*, Warszawa 2005.
- Ukraine: Macron met en garde contre une escalade après les propos de Biden sur Poutine*, france24, 27.03.2022, <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20220327-ukraine-macron-met-en-garde-contre-une-escalade-apres-les-propos-de-biden-sur-poutine>
- Ukraine: Marine Le Pen (RN) avance ses propositions pour «qu'on ne se retrouve pas avec une guerre*, franceinfo, 20.02.2022, https://www.francetvinfo.fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/ukraine-marine-le-pen-rn-avance-ses-propositions-pour-qu-on-ne-se-retrouve-pas-avec-une-guerre_4972107.html
- Vaillant G., *Ce que Macron et Poutine se sont dit à Versailles*, „Le Journal du Dimanche”, 29.05.2017, <https://www.lejdd.fr/International/ce-que-macron-et-poutine-se-sont-dit-a-versailles-3345287>
- Valérie Pécresse fustige les «candidats qui ont défendu la Russie*», „Le Monde”, 27.02.2022, https://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2022/article/2022/02/27/valerie-pecresse-fustige-les-candidats-qui-ont-defendu-la-russie_6059010.html
- Valérie Pécresse: L'intégration de l'Ukraine dans l'OTAN ne me semble pas une priorité dans une Europe pacifiée et réconciliée*, „Le Monde”, 26.01.2022, https://www.lemonde.fr/idees/article/2022/01/26/valerie-pecresse-l-integration-de-l-ukraine-dans-l-otan-ne-mesemble-pas-une-priorite-dans-une-europe-pacifiee-et-reconciliee_6111047_3232.html
- «*Valérie Pécresse veut qu'on aide les Ukrainiens à se défendre*» face à l'invasion russe, selon son conseiller Philippe Juvin, France Télévisions, 8.03.2022, https://www.france.info/fr/monde/europe/manifestations-en-ukraine/video-valerie-pecresse-veut-qu-on-aide-les-ukrainiens-a-se-defendre-face-a-l-invasion-russe-selon-son-conseiller-philippe-juvin_4997079.html
- Visite d'un centre d'accueil de réfugiés ayant fui la guerre en Ukraine, dans le Maine-et-Loire*, 15.03.2022, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/03/15/visite-centre-accueil-de-refugies-guerre-en-ukraine-main-et-loire>
- VLOG à Moscou: la Russie est un partenaire, pas un adversaire!*, <https://melenchon.fr/2018/05/12/vlog-a-moscou-la-russie-est-un-partenaire-pas-un-adversaire/>
- Zemmour, Le Pen, Mélenchon: les ambiguïtés des candidats à la présidentielle face à la Russie de Vladimir Poutine*, 25.02.2022, francinfo, https://www.francetvinfo.fr/mode/europe/manifestations-en-ukraine/zemmour-le-pen-melenchon-les-ambiguites-des-candidats-face-a-la-russie-de-vladimir-poutine_4981164.html